

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Helena Björmsjö

Bevisning av penninghäleri

- en studie av några rättsfall med fokus på bevisningen av
förbrottet

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

Vårterminen 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Penningtvätt växer fram	4
1.2 Bekämpning av penningtvätt	4
1.3 Straffrättslig reglering av penningtvätt	5
1.4 Bevisning av penninghäleri	5
1.5 Bevisning av förbrott	6
1.6 Avgränsning	6
1.7 Metod och material	6
1.8 Disposition	7
DEL I TEORETISK BAKGRUND	9
2 INTERNATIONELLA ÅTAGANDEN BETRÄFFANDE PENNINGTVÄTT	10
2.1 Inledning	10
2.2 Narkotikabrottskonventionen	10
2.3 Förverkandekonventionen	11
2.4 FATF	11
2.5 1991 års penningtvättsdirektiv	12
2.6 2001 års penningtvättsdirektiv	13
2.7 Sammanfattning	15
3 DEN SVENSKA REGLERINGEN AV PENNINGTVÄTT	16
3.1 Inledning	16
3.2 Lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt	16
3.2.1 Definition av penningtvätt	16
3.2.2 Lagens omfattning	17

3.3	Brottsbalken	18
3.3.1	Inledning	18
3.3.2	Straffrättslig konstruktion av penninghäleri och penninghäleriförseelse	18
3.3.3	Penninghäleri	19
3.3.3.1	Inledning	19
3.3.3.2	Främjandehäleri	19
3.3.3.3	Ursprungshäleri	21
3.3.3.4	Skattehäleri	22
3.3.3.5	Grovt penninghäleri	23
3.3.4	Penninghäleriförseelse	23
3.3.5	Kravet på styrkt förbrott	24
3.4	Sammanfattning	26
DEL II SVENSK PRAXIS		29
4	BEDRÄGERI MOT SKANDINAVISKA ENSKILDA BANKEN	30
4.1	Inledning	30
4.2	Bakgrund	30
4.3	Bevisningen i målet	31
4.4	Tingsrätten	31
4.4.1	Bedömning av förbrottet	31
4.4.2	Domslut	32
4.5	Hovrätten	33
4.5.1	Bedömning av förbrottet	33
4.5.2	Domslut	33
4.6	Sammanfattning	34
5	MOMSBEDRÄGERI MED HJÄLP AV OSANNA FAKTUROR	35
5.1	Inledning	35
5.2	Bakgrund	35
5.3	Bevisningen i målet	36
5.4	Tingsrätten	36
5.4.1	Domslut	36
5.4.2	Domskälen beträffande bokföringsbrott, skattebrott och försvårande av skattkontroll	36
5.4.3	Bedömning av penninghälerigärningen	37
5.5	Hovrätten	38
5.5.1	Majoritetens bedömning	38
5.5.2	Skiljaktig mening	38
5.6	Högsta domstolen	39

5.6.1	Överklagan	39
5.6.2	Riksåklagarens svarsskrivelse	40
5.6.2.1	Riksåklagaren	40
5.6.2.2	Ekobrottsmyndighetens yttrande	40
5.6.2.3	Högsta domstolens meddelar prövningstillstånd	41
5.7	Sammanfattning	41
6	OSANNA FAKTUROR OCH SVART ARBETSKRAFT	43
6.1	Inledning	43
6.2	Bakgrund	43
6.3	Bevisningen i målet	44
6.4	Tingsrätten	44
6.4.1	Domslut	44
6.4.2	Domskälen beträffande åtalen för penninghäleri	45
6.5	Överklagan	46
6.6	Sammanfattning	46
7	NARKOTIKABROTT SOM FÖRBROTT	48
7.1	Inledning	48
7.2	Bakgrund	48
7.3	Bevisningen i målet	49
7.4	Tingsrätten	49
7.4.1	Bedömning av förbrottet	49
7.4.2	Bedömning av penninghälerigärningarna	49
7.5	Hovrätten	50
7.5.1	Överklagan	50
7.5.2	Bedömning av förbrottet	50
7.5.3	Bedömning av penninghälerigärningarna	51
7.6	Sammanfattning	51
8	UTGÖR ARNINGERÅNET FÖRBROTTET?	53
8.1	Inledning	53
8.2	Straffrättslig utgångspunkt	53
8.3	Bakgrund	53
8.4	Bevisningen i målet	54
8.5	Tingsrätten	55

8.5.1	Inledning	55
8.5.2	Bedömning av förbrottet	55
8.5.2.1	Inledning	55
8.5.2.2	Är det bevisat att det förekommit en väska med pengar?	56
8.5.2.3	Vilket är förbrottet?	56
8.5.2.4	Kan Z bindas till planeringen av Arningerånet?	56
8.5.2.5	Hur ska det enda vittnesmålet bedömas?	56
8.5.2.6	Kan pengarna ha annat ursprung än Arningerånet?	57
8.5.2.7	Hur ska telefonavlyssningen av H bedömas?	57
8.5.2.8	När överlämnades väskan?	57
8.5.2.9	Slutsats	58
8.6	Sammanfattning	58
DEL III AVSLUTNING		59
9	ANALYS	60
9.1	Inledning	60
9.2	Innebörden av begreppet förbrott	60
9.3	Bevisning av ett icke preciserat brott	63
9.4	Bedömningen av förbrottet i praktiken	64
9.4.1	Inledning	64
9.4.2	Bedrägeri mot Skandinaviska Enskilda Banken	64
9.4.3	Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor	65
9.4.4	Osanna fakturor och svart arbetskraft	66
9.4.5	Narkotikabrott	67
9.4.6	Arningerånet	67
9.5	Slutsats	69
9.5.1	Inledning	69
9.5.2	Svårigheter med bevisningen	69
9.5.3	Ett fiktivt fall	71
9.5.4	Avslutning	72
BILAGA A		73
BILAGA B		74
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		75
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		78

Sammanfattning

Begreppet money laundering myntades i 1930-talets USA, där den amerikanska maffian bedrev illegala verksamheter och legala tvätteriverksamheter. Maffian blandade samman de vinster som erhöles från de kriminella verksamheterna med de legala intäkter som tvätteriverksamheten gav upphov till. Med dessa åtgärder tvättades de svarta pengarna vita.

Idag är penningtvätt ett fenomen som har kommit att omfatta många olika verksamheter och den anses utgöra ett hot mot den legala ekonomin. Det är svårt att beräkna omfattningen av penningtvätt då åtgärder faller utanför kontrollerbara verksamheter. The International Monetary Fund har dock gjort bedömningen att den penningtvätt som förekommer i hela världen uppgår till summor mellan 590 miljarder US dollar och 1,5 biljoner US dollar.

Bekämpningen av penningtvätt har resulterat i olika internationella dokument som i sin tur medfört nationella regleringar. I Sverige utgör bestämmelserna penninghäleri och penninghäleriförseelse ett led i den straffrättsliga regleringen av penningtvätt. För att ett åtal för penninghäleri ska kunna bifallas krävs fullständig bevisning beträffande penninghäleriets förbrott, penninghälerigärningen och sambandet mellan dessa gärningar. Som exempel kan nämnas brottet bedrägeri. Låt säga att någon obehörigen gör ett kontant uttag av pengar från någon annans konto. Personen överlämnar sedan dessa till en annan person som växlar pengarna mot annan valuta. Uttaget av pengarna utgör i detta fall ett bedrägeri. För att den efterföljande handlingen, växlingen av pengarna, ska kunna anses utgöra penninghäleri måste bedrägeriet bevisas. Med detta följer även bevisning som styrker att de kontanta medel som växladades in härrörde från bedrägeriet. Frågan är om kravet på styrkt förbrott utgör en svårighet i bevisningen av penninghäleri.

De rättsfall som utgör grunden för utredningen visade att förbrottet inte utgjorde den svåraste delen av bevisningen. Det som föreföll vara mer komplicerat vara att bevisa att det förelåg ett samband mellan förbrottet och penninghälerigärningen.

I denna studie av förarbeten och rättsfall som uppsatsen bygger på, uppkom ytterligare reflektioner beträffande förbrottet. Inledningsvis kan frågan ställas vad som egentligen omfattas av begreppet förbrott? Innebär bevisningen av förbrottet att enbart själva förbrottet ska bevisas? Eller omfattas även det samband som ska föreligga mellan förbrottet och den påstådda penninghälerigärningen?

Andra tankar kring bevisningen av förbrottet som uppstått är hur bevisningen av ett icke preciserat förbrott förhåller sig till verkligheten. Hur ser bevisningen ut för ett icke konkretiserat förbrott? I vilka fall kan denna form av bevisning vara att föredra?

Ett rättsfall gav upphov till en diskussion beträffande innebörden av rekvisitet brottsligt förvärv. Är begreppet klart och tydligt? Är det ostridigt vad som avses med ett brottsligt förvärv?

Avslutningsvis kan framhållas att det föreligger vissa svårigheter vid bevisningen av penninghäleri. Kan man undgå dessa svårigheter? Finns det ytterligare åtgärder att vidta för att underlätta bevisningen av penninghäleri och därmed även bekämpningen av penningtvätt?

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Ds	Departementsserien
f.	Följande sida
FATF	Financial Action Task Force on money laundering
ff.	Följande sidor
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 1
Prop.	Proposition
PTL	Lag (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Penningtvätt växer fram

Under 1930-talet etablerades tvättautomater i USA. Verksamheten bestod i att erbjuda kunden nyttjandet av tvättmaskiner mot kontant betalning. För kunden torde detta ha framstått som en utmärkt tjänst. Kunden behövde inte längre investera i en egen tvättmaskin och ta risken att maskinen skulle gå sönder och behöva repareras eller ersättas av en ny. Dessutom innebar tvättautomaterna ett tillfälle för social kontakt. Det var en strålande affärsidé.

Bakom verksamheten stod den amerikanska maffian som även bedrev en del kriminella verksamheter såsom spritlangning, dobbleri och prostitution. Vinsterna från dessa verksamheter blandades med tvätterirörelsens och man gjorde de ”svarta” pengarna ”vita”.¹

Det är här som historien tar sin början och begreppet money laundering, penningtvätt, läggs till under rubriken ekonomisk brottslighet. Idag, ungefär 70 år senare, har penningtvätt vuxit till ett stort problem och utgör ett hot mot den legala ekonomin.

Med anledning av att penningtvätt faller utanför kontrollerbara verksamheter är det svårt att göra någon beräkning av dess omfattning. The International Monetary Fund har gjort bedömningen att all penningtvätt i världen utgör mellan två och fem procent av hela världens bruttonationalprodukt. Uppskattningsvis skulle detta resultera i summor mellan 590 miljarder US dollar och 1,5 biljoner US dollar.²

1.2 Bekämpning av penningtvätt

Många internationella regler har arbetats fram under åren. Mot bakgrund av penningtvättens snabba tillväxt och att nya områden och verksamheter utnyttjas finns det anledning att försöka vara förutseende och ständigt utveckla lagstiftning för att bekämpa penningtvätt. Penningtvätt är en drivande motor i den ekonomiska och organiserade brottsligheten som har hela världen som sin arbetsplats. När en penningtvätt sker, har denna föregåtts av ett annat brott, som i sin tur stimulerar ytterligare ett brott. Det är en ond cirkel som måste brytas. Den svåra frågan är bara hur?

I Sverige trädde lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt i kraft den 1 januari 1994. Lagen syftar till att preventiva åtgärder vidtas mot penningtvätt. I takt med den ökade penningtvätten har internationella regler utvidgats vilket lett till att också lagen om åtgärder mot penningtvätt fått ett vidare tillämpningsområde.

¹ Magnusson, *Marknadens sabotörer*, 1995, s. 114

² [http://www.fatf-gafi.org/dokument/29/0,2340,en_32250379_3223571]

1.3 Straffrättslig reglering av penningtvätt

Den 1 juli 1999 infördes två nya straffbestämmelser i brottsbalken, penninghäleri och penninghäleriförseelse vilka tar sikte på penningtvättsförfaranden.

För att kunna utdöma ansvar i enlighet med dessa bestämmelser krävs i första hand att ett förbrott bevisas. Förbrottet utgörs av det brott som föregått själva penninghälerigärningen. Som exempel kan nämnas brottet bedrägeri där någon obehörigen gör ett kontant uttag av pengar från någon annans konto. Antag att denne gärningsman därefter överlämnar pengarna till en annan person som växlar in dem mot annan valuta. Uttaget av pengarna utgör i detta fall ett bedrägeri. För att den efterföljande handlingen, växling av pengar, ska kunna anses utgöra penninghäleri måste bedrägeriet bevisas.

Under 2003 dömdes tre personer för penninghäleri och under 2004 dömdes ingen för brottet. Sammanlagt har, sedan bestämmelsens tillkomst fram till år 2005, 23 personer dömts för penninghäleri. I Sverige inkom under år 2003 anmälningar om misstänkt penningtvätt avseende ett belopp om tre miljarder svenska kronor. Dessa tre miljarder kronor fördelade sig på 9 832 anmälningar.³ Under år 2004 ökade antalet anmälningar om misstänkt penningtvätt till 9 930 stycken. Värdet av dessa uppgick till strax över tre miljarder kronor.⁴

1.4 Bevisning av penninghäleri

Låt oss återgå till det ovan nämnda exemplet där förbrottet utgjordes av ett bedrägeri. I detta fall föreligger misstanke om brott beträffande två personer. Den ena misstänks för att ha genomfört bedrägeriet där kontanta medel obehörigen togs ut från någon annans konto. Den andre misstänks för penninghäleri med anledning av att denne hanterat pengar härrörande från brott.

För att domstolen ska kunna bifalla åtalet för detta penninghäleri krävs att bedrägeriet kan bevisas och att åklagaren kan visa att den misstänkte växlat in pengar till en annan valuta. För att denna bevisning ska fullbordas krävs dessutom att åklagaren kan visa på en koppling mellan bedrägeriet och de pengar som sedan växlats in.

En fullständig bevisning i ett åtal för penninghäleri kräver således styrkt bevisning beträffande förbrottet, penninghälerigärningen och sambandet mellan dessa gärningar. Om sambandet mellan förbrottet och den påstådda penninghälerigärningen inte kan bevisas kan åtal för penninghäleri inte bifallas.

³ Finanspolisens årsrapport 2003, s. 1 och 8

⁴ Finanspolisens årsrapport 2004, s. 9

1.5 Bevisning av förbrott

Uppsatsen bygger på fem rättsfall där åtal väckts för penninghäleri. Utifrån dessa syftar uppsatsen till att utreda huruvida det föreligger svårigheter att bevisa penninghäleri med anledning av kravet på bevisat förbrott.

De frågeställningar som uppsatsen utgår från är följande: Hur är penninghäleribestämmelsen utformad? Vilken bevisning har lagts fram i de berörda rättsfallen? Hur har den framlagda bevisningen bedömts av domstolarna?

1.6 Avgränsning

Uppsatsen behandlar bestämmelserna penninghäleri och penninghäleriförseelse. I vissa fall kan en gärning uppfylla rekvisiten för både penninghäleri och häleri. I de fallen bör domstolen endast döma för häleri.⁵ Någon redogörelse för bestämmelserna häleri och häleriförseelse kommer dock inte att göras.

För att ett åtal för penninghäleri ska bifallas krävs att ett förbrott är bevisat, att penninghälerigärningen är styrkt och att det bevisas att det finns ett samband mellan dessa gärningar. Uppsatsen fokuserar på bevisningen av penninghäleriets förbrott och sambandet med penninghälerigärningen. När de olika rättsfallen återges kommer den straffrättsliga bedömningen, huruvida brottet penninghäleri verkligen föreligger, att återges men den kommer inte att vara föremål för någon analys.

Den 1 januari 2005 trädde några nya bestämmelser i kraft i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt. De nya bestämmelserna grundar sig på implementeringen av Europaparlamentets och rådets direktiv⁶ från år 2001 gällande åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar. 2001 års direktiv innebär en utvidgning av 1991 års direktiv med samma namn. Någon heltäckande redogörelse för de båda direktiven kommer inte att göras med anledning av att det inte speglar uppsatsens syfte.

1.7 Metod och material

Uppsatsen består av tre delar: teoretisk bakgrund, svensk praxis, avslutning. Uppsatsen har arbetats fram med sedvanliga juridisk metod.

Uppsatsens Del I ger en teoretisk bakgrund till penninghäleribestämmelsens införande baserad på internationell och nationell lagtext, förarbeten och doktrin.

⁵ Prop. 1998/99:19 s. 70

⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar

Del II bygger på rättsfall där åtal väckts för penninghäleri. Mot bakgrund av att det inte är så många domar som berör frågan om penninghäleri har det varit ett tidskrävande och ansträngande arbete att finna några av dessa domar. Tack vare hjälpsamma åklagare landet över har jag kommit över några intressanta domar där åtal väckts för penninghäleri. Materialet till Del II består huvudsakligen av rättsfall. Information har även erhållits från muntliga källor och doktrin.

Den tredje och avslutande delen innehåller en analys av framställningens berörda delar.

I uppsatsen är begreppet förbrott vanligt förekommande varför en förtydning av begreppet bör göras. I förarbeten, och i de rättsfall som uppsatsen bygger på, används begreppet förbrott som en benämning av det brott som föregått penninghälerigärningen.

För att illustrera innebörden av begreppet förbrott låt oss återgå till det tidigare exemplet. I det fallet gjorde någon, obehörigen, ett uttag av pengar från någon annans konto varefter pengarna överlämnades till en annan person. Som tidigare konstaterades utgör uttaget av pengarna ett bedrägeri. Det är detta bedrägeri som utgör förbrottet. De rättsfall som uppsatsen behandlar innefattar förbrotten bedrägeri, osant intygande, narkotikabrott och rån. Innebörden av begreppet förbrott kommer således att avse de olika brotten.

Efter att ha samtalat med några åklagare uppstod dock en fråga kring innebörden av begreppet förbrott. Vad omfattas egentligen av begreppet förbrott? Med anledning av att begreppet förbrott utgör en central del av framställningen kommer dess innebörd att behandlas mer utförligt i det sista kapitlet.

Penninghäleribestämmelsen omfattar tre rekvisit. För att ett åtal för penninghäleri ska vinna bifall krävs att ett förbrott är bevisat. Innebörden av begreppet förklarades ovan. Ytterligare krav är att det objekt, som härrör från förbrottet, bevisas. Objektet utgör egendomen från förbrottet och är det objekt som själva penninghälerigärningen avser. Det krävs att det bevisas ett samband, en koppling, mellan objektet och förbrottet. I uppsatsen beskrivs bevisningen av objektet som bevisningen av sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningen. Det tredje rekvisitet som uppställs är hanteringen av objektet som utgör själva penninghälerigärningen. I uppsatsen benämns detta förfarande som penninghälerigärningen.

1.8 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre delar. Framställningen inleds med en teoretisk del bestående av en redogörelse för de internationella regler som Sverige åtagit sig att följa. Med anledning av att dessa åtaganden initierade en svensk reglering av penningtvättsförfarandet är dessa av intresse. För att få en helhetsbild över bestämmelserna om penninghäleri och penninghäleriförseelse, avslutas den teoretiska delen med en genomgång av dessa straffbestämmelser vilka regleras i BrB 9 kap. 6 a § och 7 a §.

Den andra delen som följer är mer knuten till praktiken. Med kunskap om penninghäleribestämmelsens utformning görs därefter en redogörelse för några rättsfall där åtal väckts för penninghäleri. Här kommer fokus att ligga på bevisningen av förbrotten och domstolarnas bedömning av denna.

Uppsatsen avslutas med en analys där framställningens berörda delar och eventuella problem kring bevisning av förbrott belyses.

Del I Teoretisk bakgrund

2 Internationella åtaganden beträffande penningtvätt

2.1 Inledning

I Sverige inkom under år 2003 anmälningar om misstänkt penningtvätt avseende ett belopp om tre miljarder svenska kronor.⁷ I hela världen beräknas penningtvätt omfatta mellan 590 miljarder US dollar och 1,5 biljoner US dollar. Det internationella samarbetet mot penningtvätt pågår oavbrutet. För att visa på dess utveckling kommer detta kapitel att behandla de viktigaste internationella åtaganden som har påverkat Sverige i bekämpandet av penningtvätt.

De internationella åtaganden som berörs nedan är narkotikabrottskonventionen, förverkandekonventionen, FATF:s 40 rekommendationer och EU:s penningtvättsdirektiv från 1991 och 2001. Som avslutning följer en sammanfattning.

2.2 Narkotikabrottskonventionen

Den 19 december 1988 antog FN en konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen⁸, en konvention som Sverige har tillträtt. Konventionen benämns även narkotikabrotts- eller wienkonventionen och kan sägas utgöra inledningen till ett internationellt samarbete mot penningtvätt.

Syftet med konventionen var att stärka det internationella samarbetet och effektivisera insatserna i kampen mot den internationella narkotikabrottsligheten.

Konventionen riktar in sig på narkotikabrott och föreskriver bl.a. att medlemsstaterna ska kriminalisera den hjälp som narkotikabrottslingar får med omsättning av vinster från narkotikabrott eller överlåtelse av egendom som härrör från denna brottsliga verksamhet. De gärningar som innebär medverkan till att dölja egendomens ursprung ska också beläggas med straff. Därmed föreskrivs en kriminalisering av förfarandet penningtvätt.

För svensk del innebar tillträdet till konventionen att häleribestämmelserna ändrades. Två nya punkter tillfördes BrB 9 kap. 6 §, vilka trädde i kraft den 1 juli 1991.⁹ De punkter som infördes tog särskilt sikte på förfaranden som var att anses som penningtvätt. Idag återfinns dessa bestämmelser i BrB 9 kap. 6 a §, regleringen av penninghäleri, varför det finns anledning att återkomma till dem senare.

⁷ Finanspolisens årsrapport 2003, s. 8

⁸ United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances; adopted by the conference at its 6th plenary meeting, on the 19 December 1988

⁹ Prop. 1998/99:19 s. 26

2.3 Förverkandekonventionen

Med narkotikabrottskonventionen som förebild upprättades, den 8 november 1990, konventionen om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott¹⁰. Konventionen kallas även för förverkandekonventionen och har ratificerats av Sverige¹¹.

Syftet med konventionen är att utveckla samarbetet i fråga om medlemsstaternas möjligheter att förverka vinning av brott och föremål som använts som hjälpmedel vid brott.¹²

Medlemsstaternas föreskrivs att kriminalisera penningtvätt i form av uppsåtliga förfaranden som innefattar hjälp att omsätta eller överlåta brottsligt förvärvad egendom. Även de gärningar som innebär att en egendoms ursprung döljs ska omfattas av bestämmelserna.¹³

När det gäller bestämmelser om penningtvätt är förverkandekonventionen, till skillnad från narkotikabrottskonventionen, inte begränsad till någon viss typ av förbrott. Syftet med konventionen är att den ska omfatta alla slags brott och särskilt dem som medför stora vinster. Medlemsstaterna har dock en möjlighet att begränsa sin kriminalisering till vissa förbrott eller kategorier av förbrott.¹⁴

Några lagändringar i svensk rätt företogs inte med anledning av tillträdet till konventionen.

2.4 FATF

Till följd av den växande oron över förfarandet penningtvätt bildade länderna i den s.k. G-7 gruppen 1989 en finansiell arbetsgrupp mot penningtvätt, Financial Action Task Force on Money Laundering, (FATF).¹⁵

Sverige har deltagit sedan starten och idag består FATF av 31 länder och två organisationer¹⁶.

Vid sin tillkomst fick FATF i uppgift att undersöka penningtvättens tekniker och trender, granska det pågående arbetet mot penningtvätt på nationell och internationell nivå samt upprätta riktlinjer för den fortsatta bekämpningen av penningtvätt. År 1990, mindre än ett år efter FATF:s tillkomst, presenterade gruppen en rapport innehållande 40 rekommendationer. Rekommendationerna innehöll omfattande åtgärder som behövdes för att bekämpa penningtvätt.

¹⁰ Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, ETS No. 141 (1990)

¹¹ Prop. 1995/96:49 s. 1

¹² Prop. 1995/96:49 s. 6

¹³ Prop. 1995/96:49 s. 6

¹⁴ Prop. 1995/96:49 s. 6

¹⁵ [http://www.fatf-gafi.org/dokument/63/0,2340,en_32250379_322368]

¹⁶ [http://www.fatf-gafi.org/pages/0,2966,en_32250379_32236869_1_1]

De 40 rekommendationerna föreskriver åtgärder mot penningtvätt i form av straffrättsliga åtgärder, kontroll över det finansiella systemet och ett utökat internationellt samarbete¹⁷. Enligt rekommendationerna bör medlemsländerna ratificera narkotikabrottskonventionen men även utvidga antalet förbrott som föregås av penningtvätt till att avse fler än dem som har anknytning till narkotika.¹⁸

Efter upprättandet av de 40 rekommendationerna har FATF fortsatt sitt arbete med att undersöka de metoder som används vid penningtvätt och utvärdera hur väl medlemmarna uppfyller rekommendationerna.

Med anledning av händelserna den 11 september 2001 skedde, under samma år, en uppdatering av de 40 rekommendationerna. För att kunna upptäcka och förebygga terroristernas missbruk av internationella finansiella system upprättades 8 särskilda rekommendationer. Dessa avser att utgöra en ny internationell standard för bekämpning av terroristfinansiering och föreskriver en kriminalisering av terrorism, terroristhandlingar och terroristorganisationer.¹⁹

FATF:s rekommendationer har beaktats av Sverige. År 1992 var Sverige föremål för FATF:s granskning gällande hur väl Sverige uppfyller rekommendationerna. Granskningen mynnade ut i en översyn av de svenska bestämmelserna. Med anledning av att rekommendationerna till stor del överensstämmer med EU:s penningtvättsdirektiv från 1991, vilket genomförts av Sverige, föranledde inte översynen några separata lagstiftningsåtgärder.²⁰

2.5 1991 års penningtvättsdirektiv

Den 10 juni 1991 antog EU:s ministerråd ett direktiv²¹ om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar. I svensk rätt inkorporerades direktivet den 1 januari 1994 i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt.²²

1991 års direktiv bygger på FATF:s 40 rekommendationer²³. I direktivets inledning framhålls vikten av ett samarbete inom gemenskapen med anledning av att penningtvätt oftast är av internationell natur. Den allvarliga kriminaliteten främjas när tillgångar, förvärvade genom brott, omsätts. Detta gäller särskilt narkotikabrottsligheten där den stora lönsamheten utgör själva drivkraften i verksamheten.

Direktivet framhåller faran med att kreditinstitut och finansiella institut, vilka omfattas av direktivet, utnyttjas för penningtvätt. Det finns risk för att

¹⁷ [http://www.fatf-gafi.org/dokument/63/0,2340,en_32250379_322368]

¹⁸ Prop. 2003/04:156 s. 32

¹⁹ [http://www.fatf-gafi.org/dokument/63/0,2340,en_32250379_322368]

²⁰ Prop. 1998/99:19 s. 20 och prop. 2003/04:156 s. 33

²¹ Rådets direktiv av den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar, 91/308/EEG

²² SOU 1997:36 s. 35

²³ Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt, inbegripet finansiering av terrorism (2004)

sundheten och stabiliteten hos instituten allvarligt äventyras och att allmänhetens förtroende minskar för hela det finansiella systemet.

Syftet med direktivet är att gemenskapen ska vidta åtgärder mot denna penningtvätt. De som tvättar pengar ska inte kunna dra nytta av den frihet för kapitalrörelser och den frihet att tillhandahålla finansiella tjänster som hör till det integrerade finansiella området för att underlätta sin brottsliga verksamhet. Direktivet är ett minimidirektiv vilket innebär att varje land för sig kan fastställa strängare regler.

De brott som omfattas av direktivet är narkotikabrott. I fråga om tillgångar som härrör från narkotikabrottslighet föreligger en ovillkorlig skyldighet att vidta åtgärder i enlighet med direktivet. I direktivet framhålls att länderna bör överväga att utvidga tillämpningen till andra former av brottslighet.

En definition av begreppet penningtvätt ges i direktivets första artikel, tredje strecksatsen. Av följande framgår:

”I detta direktiv avses med

tvättning av pengar: följande förfaranden när de sker uppsåtligt:

- Omvandling eller överföring av egendom i vetskap om att egendomen härrör från brott eller från medverkan till brott och i syfte att hemlighålla eller dölja egendomens olagliga ursprung, eller för att hjälpa någon som är delaktig i sådan verksamhet att undandra sig de rättsliga följderna av sitt handlande.
- Hemlighållande eller döljande av en viss egendoms rätta beskaffenhet eller ursprung, av dess belägenhet, av förfogandet över den, av dess förflyttning, av de rättigheter som är knutna till den eller, av äganderätten till den, i vetskap om att egendomen härrör från brott eller från medverkan till brott.
- Förvärv, innehav, eller brukande av egendom i vetskap om, vid tiden för mottagandet, att egendomen härrörde från brott eller från medverkan till brott.
- Medverkan till, överenskommelse att utföra, försök och medhjälp till, främjande och underlättande av, samt rådgivning för utförande av någon av de gärningar som anges i föregående strecksatser.”

I Sverige genomfördes 1991 års direktiv i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, PTL, som trädde i kraft den 1 januari 1994. Mer om PTL och dess innehåll följer i kapitel 3.2.

2.6 2001 års penningtvättsdirektiv

Den 4 december 2001 antog Europaparlamentet och rådet ett direktiv²⁴ om ändring av 1991 års direktiv om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar. I Sverige införlivades direktivet i PTL. Bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2005.

²⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar

I direktivet framhålls att 1991 års direktiv är ett av de viktigaste instrumenten i kampen mot penningtvätt. Men på grund av det förändrade läget behövde det uppdateras.

Vid tidpunkten för införandet av 1991 års direktiv var det kreditinstitut och finansiella institut som till största del utnyttjades för penningtvätt. Med anledning av att företag utanför den finansiella sektorn i större utsträckning kommit att utnyttjas för penningtvätt utvidgades 2001 års direktiv till att även omfatta andra verksamheter och yrken vilka utnyttjas för penningtvätt.

2001 års direktiv utvidgade kretsen av förbrott för vilka penningtvätt kan anses följa. 1991 års direktiv föreskrev en ovillkorlig kriminalisering av penningtvätt vid narkotikabrott. Vid ändringen av direktivet år 2001 utvidgades brottskatalogen till att omfatta fler brottsliga handlingar. Numera omfattas alla former av brottslig inblandning i förövandet av ett allvarligt brott. Enligt artikel 1 E i direktivet anses åtminstone följande brott utgöra allvarliga brott:

- ”Alla brott som definieras i artikel 3.1 a Wienkonventionen,
- De handlingar som utförs av kriminella organisationer såsom dessa handlingar definieras i artikel 1 i gemensam åtgärd 98/733/RIF (EGT L 351, 29.12.1998, s 1.),
- Bedrägeri, åtminstone allvarliga fall, enligt definitionen i artikel 1.1 och artikel 2 i konventionen om skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen (EGT C 316, 27.11.1995, s 48.),
- Mutbrott och bestickning,
- Ett brott som kan generera betydande vinning och som är straffbart med ett strängt frihetsstraff, enligt den straffrättsliga lagstiftningen i medlemsstaten.”

De nämnda brotten är, liksom tidigare, minimikrav och medlemsstaterna tillåts att utöka antalet brottsliga handlingar som skall omfattas av direktivet.

Under de senaste åren har begreppet penningtvätt kommit att få en mycket vidare definition som grundar sig på en vidare krets av förbrott. Detta återges bl.a. i den översyn som gjordes 1996 av de 40 rekommendationerna från FATF. En vidare krets av förbrott anses underlätta rapportering av misstänkta transaktioner och det internationella samarbetet på detta område.²⁵

²⁵ Prop. 2003/04:156 s. 30

2.7 Sammanfattning

Regleringen av penningtvätt uppträdde för första gången i Narkotikabrottskonventionen. Efter konventionens uppkomst har flera internationella och nationella bestämmelser arbetats fram. Det pågår en ständig uppdatering av bestämmelserna som reglerar förfarandet penningtvätt.

Narkotikabrottskonventionen antogs av FN 1988 och dess syfte var att stärka det internationella samarbetet och effektivisera insatserna i kampen mot den internationella narkotikabrottsligheten. Konventionen inriktar sig på narkotikabrott och föreskriver kriminalisering av penningtvätt med anledning av narkotikabrott. Tillträdet till konventionen innebar att Sverige införde två nya punkter i häleribestämmelsen.

Den s.k. förverkandekonventionen upprättades med narkotikabrottskonventionen som förebild. Syftet med förverkandekonventionen var att utveckla samarbetet i fråga om medlemsstaternas möjligheter att förverka vinning av brott och föremål som använts som hjälpmedel vid brott. Till skillnad från narkotikabrottskonventionen är förverkandekonventionen inte begränsad till någon viss typ av förbrott.

FATF, en finansiell arbetsgrupp mot penningtvätt, bildades 1989. Ett år efter dess tillkomst presenterade gruppen en rapport innehållande riktlinjer för den fortsatta bekämpningen av penningtvätt. Rapporten innehöll de 40 rekommendationerna. Rekommendationerna föreskriver bl.a. att åtgärder mot penningtvätt vidtas i form av straffrättsliga åtgärder, kontroll över det finansiella systemet och ett utökat internationellt samarbete. Med anledning av händelserna den 11 september 2001 utarbetades 8 särskilda rekommendationer med syftet att upptäcka och förebygga terroristernas missbruk av internationella finansiella system.

1991 års direktiv inkorporerades i svensk rätt den 1 januari 1994 i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt. Till största del bygger direktivet på FATF:s 40 rekommendationer. Syftet med direktivet var att gemenskapen skulle vidta åtgärder mot penningtvätt. De brott som omfattas av direktivet är narkotikabrott. I fråga om tillgångar som härrör från narkotikabrottslighet föreligger en ovillkorlig skyldighet att vidta åtgärder i enlighet med direktivet. Vidare framhålls att länderna bör överväga att utvidga tillämpningen till andra former av brottslighet.

År 2001 omarbetades 1991 års direktiv och förändringen införlivades i svensk rätt den 1 januari 2005 i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt. Anledningen till att direktivet kom att uppdateras var att företag utanför den finansiella sektorn i större utsträckning kom att utnyttjas för penningtvätt. Även de förbrott som omfattades av det tidigare direktivet kom att utvidgas. Såsom förbrott kom 2001 års direktiv att föreskriva alla former av brottslig inblandning i förövandet av ett allvarligt brott.

3 Den svenska regleringen av penningtvätt

3.1 Inledning

I Sverige regleras förfarandet penningtvätt på olika sätt. I lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, PTL, föreskrivs preventiva åtgärder för att försöka förhindra penningtvätt. Straffrättsligt regleras penningtvätt genom bestämmelserna penninghäleri och penninghäleriförseelse i BrB 9 kap. 6 a § och 7 a §.

Nedan följer en överblick över PTL. PTL:s definition av begreppet penningtvätt kommer att redogöras för, varefter en överblick över lagens innehåll ges. Bestämmelserna penninghäleri och penninghäleriförseelse tar sikte på penningtvättsförfaranden rent straffrättsligt. Bestämmelsernas innehåll och dess konstruktion kommer att återges nedan. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

3.2 Lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt

3.2.1 Definition av penningtvätt

1991 års penningtvättsdirektiv har genomförts i Sverige huvudsakligen genom PTL, som trädde i kraft den 1 januari 1994. Syftet med lagen är att förhindra att sådana åtgärder som benämns som penningtvätt företas.²⁶ Innebörden av begreppet penningtvätt återges i PTL 1 § enligt följande:

”Med penningtvätt avses i denna lag sådana åtgärder med avseende på egendom som har förvärvats genom brott, som kan medföra att denna egenskap hos egendomen fördöljs, att den brottslige får möjlighet att undandra sig rättsliga påföljder eller att återskaffandet av egendomen försvåras, samt sådana åtgärder som innefattar förfogande över och förvärv, innehav eller brukande av egendomen.

Med penningtvätt avses även åtgärder med annan egendom än som avses i första stycket, om åtgärderna är ägnade att dölja att någon har berikat sig genom brottslig gärning.”

För att kort sammanfatta begreppet penningtvätt kan sägas att det avser förfaranden där illegalt förvärvade pengar eller egendom omsätts till legalt kapital.

Av 3 § PTL följer att förfaranden som avses i 1 § kan vara straffbara som penninghäleri eller penninghäleriförseelse enligt BrB 9 kap. 6 a § och 7 a §.

²⁶ Ds 2003:52 s. 31

3.2.2 Lagens omfattning

Bestämmelserna i PTL omfattar fysiska och juridiska personer som bedriver olika typer av verksamheter. Genom en förändring av lagen som trädde i kraft den 1 januari 2005 kom allt att fler verksamhetsområden att omfattas. Idag omfattas ungefär 15 000 företag av de förpliktelser som lagen föreskriver²⁷. Ett urval av dem som omfattas av lagen är:

- bank- och finansieringsbolag
- livförsäkringsbolag
- bolag som bedriver handel med värdepapper
- fastighetsmäklare
- kasinon
- godkänd och auktoriserad revisor
- skatterådgivare
- oberoende jurister, d.v.s. advokater eller biträdande jurister på advokatbyrå eller andra oberoende jurister

PTL innebär olika skyldigheter för dem som omfattas av bestämmelserna. PTL ställer bl.a. krav på:

- identitetskontroll
- granskningskyldighet
- uppgiftsskyldighet
- meddelandeförbud

Identitetskontroll, PTL 4-7 §§, innebär att identiteten av en kund kontrolleras vid inledande av en affärsförbindelse. Kontroll av identitet ska även genomföras vid transaktioner där beloppet uppgår till 15 000 euro eller mer, eller där beloppen tillsammans uppgår till 15 000 euro eller mer.

PTL 9 § föreskriver en granskningskyldighet som avser en skyldighet att granska alla transaktioner som misstänks vara penningtvätt och därefter rapportera dessa och lämna kompletterande uppgifter.

I PTL 11 § stadgas meddelandeförbudet vilket innebär att rapportering av misstänkt penningtvätt inte får röjas för kunden eller någon annan.

PTL 14 § utgör en straffbestämmelse som anger att den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet åsidosätter gransknings- eller uppgiftsskyldigheten eller bryter mot meddelandeförbudet döms till böter.

²⁷ Syrén, *Svarta pengar – en handbok om penningtvätt*, 2005, s. 18

3.3 Brottsbalken

3.3.1 Inledning

För att förhindra penningtvätt infördes 1999 två nya straffbestämmelser, penninghäleri och penninghäleriförseelse, vilka tar sikte på penningtvättsförfarandet.²⁸

Som nämndes i kapitel 2.2 gav narkotikabrottskonventionen upphov till att häleribestämmelsen i BrB 9 kap. 6 § ändrades år 1991. Lagändringen innebar att två nya punkter tillfördes, punkterna 3 och 4. Tillkomsten av straffbestämmelsen penninghäleri innebar att innehållet i dessa punkter flyttades till första stycket i denna särskilda bestämmelse.

Innan de nya straffbestämmelsernas införande kunde, och kan än idag, bestämmelsen om häleri vara tillämplig på penningtvättsförfaranden. Om en gärning uppfyller rekvisiten för både penninghäleri och häleri ska domstolen endast döma för häleri. Bestämmelsen om penninghäleri är subsidiär till häleribestämmelsen.²⁹

Vid tillkomsten av de nya straffbestämmelserna var syftet att de dels skulle reglera de förfaranden som avsågs i punkterna 3 och 4 dels de förfaranden där någon hjälper till att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning på annat sätt än genom förvärv, t.ex. genom skatte- eller tullbrott.³⁰

3.3.2 Straffrättslig konstruktion av penninghäleri och penninghäleriförseelse

Brottsbenämningen vid penningtvätt är som nämnts penninghäleri och vid ringa fall och oaktsamma förfaranden, penninghäleriförseelse. Enligt PTL:s definition av penningtvätt utgör förfarandet åtgärder med egendom som förvärvats genom brott. Det ska därmed finnas ett bakomliggande brott. Penninghäleri och penninghäleriförseelse är konstruerade så att ansvar inte utdöms för den som har begått det bakomliggande brottet, förbrottet. Anledningen till detta är att denne i sådana fall skulle kunna tvingas att vittna mot sig själv. Den som hålls ansvarig för själva penningtvätten är den som har hjälpt till att omsätta det brottsliga förvärvet. Ansvar för gärningen föreligger oavsett om medhjälparen haft någon egen vinning av penningtvätten eller inte.³¹

Ett illustrativt exempel i sammanhanget är narkotikabrott eftersom penningtvätt är vanligt förekommande vid den typen av brott. Den som har begått ett narkotikabrott och därefter omsätter vinsten eller på något annat sätt slussar över den i den legala ekonomin döms inte för denna penningtvätt. Han kommer i detta fall endast att hållas ansvarig för

²⁸ Prop. 1998/99:19 s. 1

²⁹ Prop. 1998/99:19 s. 26 och 70

³⁰ Prop. 1998/99:19 s. 27

³¹ Prop. 1998/99:19 s. 31 och Wennberg, ”Advokaters ansvar för penningtvätt”, I: *JT*, 2003/04 s. 843

narkotikabrottet. Om narkotikabrottslingen däremot har en medhjälpare som har hjälpt honom eller henne att tvätta pengar, kan medhjälparen hållas ansvarig för penningtvätt.³²

3.3.3 Penninghäleri

3.3.3.1 Inledning

I BrB 9 kap. 6 a § regleras penninghäleri enligt följande:

”Den som

1. otillbörligen främjar möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom som härrör från brottsligt förvärv eller värdet av sådan egendom, eller
2. med uppsåt att dölja egendomens ursprung medverkar till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom som härrör från brottsligt förvärv

döms för *penninghäleri* till fängelse i högst två år.

För penninghäleri döms också den som, i annat fall än som anges i första stycket, otillbörligen medverkar till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom, om åtgärden är ägnad att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning.

Är brott som anges i första eller andra stycket grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.”

Vid införandet av straffbestämmelsen penninghäleri beaktades brottslighetens ökande internationalisering. För att kunna bekämpa penningtvätt anfördes i förarbetena att det därför krävs ett utvecklat internationellt samarbete. Att införa ett brott, som så långt som möjligt omfattar penningtvättsförfaranden, skulle öka förutsättningen för denna bekämpning.³³ Nedan följer en genomgång av penninghäleribestämmelsens olika punkter och stycken. Benämningarna av respektive del är hämtade från Dahlgvist m.fl. bok *Brotten i näringsverksamhet* eftersom de speglar respektive del av bestämmelsen på ett tydligt sätt.

3.3.3.2 Främjandehäleri

I BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 1 p. föreskrivs följande:

”Den som otillbörligen främjar möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom som härrör från brottsligt förvärv eller värdet av sådan egendom.”

Bestämmelsen ger uttryck för penninghäleri där det brottsliga förfarandet består i att otillbörligt främja möjligheterna för annan att dra nytta av ett brottsligt förvärv.

Med *främjande* avses att hjälpa någon att dra nytta av det brottsliga förvärvet genom att t.ex. gömma undan egendom eller att omsätta den till

³² Wennberg, ”Advokaters ansvar för penningtvätt”, I: *JT*, 2003/04, s. 843

³³ Prop. 1998/99:19 s. 28

något vilket ökar möjligheterna för brottslingen att behålla egendomen eller dess värde.³⁴

Främjandet ska vara *otillbörligt*. Otillbörligheten ligger i att hjälpa brottslingen att dra nytta av sitt brottsliga förvärv. Såsom otillbörligt främjande kan några av följande handlingar nämnas:

- ge råd om var egendom lämpligen bör placeras för att undgå upptäckt, även om den som stått för rådgivningen inte själv befattat sig med egendomen,
- låta någon annan sätta in pengar på sitt bankkonto eller disponera sitt bankfack eller
- medverka vid överlåtelse av brottsligt förvärvat egendom genom att ställa sig till förfogande som bulvan eller genom att låna ut sina identitetshandlingar så att identiteten på den som gjort det brottsliga förvärvet kan hållas dold.³⁵

Under vissa förutsättningar kan förfaranden, som *inte* har till syfte att bistå den som gjort ett brottsligt förvärv, bedömas som otillbörliga. Det som påverkar otillbörligheten i dessa fall beror på i vilken grad t.ex. en transaktion påverkat möjligheterna för någon att dra nytta av den brottsligt förvärvade egendomen. Först när transaktionen inneburit att någon fått särskilda möjligheter att tillgodogöra sig vad som härrör från den brottsliga verksamheten kan förfarandet anses otillbörligt.³⁶

Av betydelse för otillbörligheten har värdet av egendomen som transaktionen gäller. Vid betydande belopp, som t.ex. vid försäljning av fastighet, bör förfarandet ses som otillbörligt. Men beloppet har inte en avgörande betydelse för bedömningen av otillbörligheten. Det måste även finnas ett samband mellan transaktionen och den omständigheten att brott föreligger. I förarbetena anges ett exempel där betalning mottas för en giltig och förfallen fordran vilket i allmänhet inte kan anses vara otillbörligt. Så anses även vara fallet när det rör sig om en större summa pengar som härrör från ett brottsligt förvärv som utgör betalningsmedel. Att transaktionen genomförs har inget naturligt samband med att tillgångarna förvärvats genom brott varför transaktionen inte kan anses vara otillbörlig. Det är därmed samtliga omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av ett otillbörligt främjande.³⁷

Bestämmelsen är utformad så att det ska finnas ett tidigare brottsligt förvärv. Att egendomen ska *härröra från brottsligt förvärv* betyder att bestämmelsen inte enbart tar sikte på det konkreta brottsutbytet utan sträcker sig även till att omfatta dess eventuella substitut.³⁸ Alla brott som utgör förvärv från någon kan utgöra förbrott.³⁹ Som exempel på brottsligt förvärv

³⁴ Prop. 1990/91:127 s. 53

³⁵ Prop. 1998/99:19 s. 26 och prop. 1990/91:127 s. 53

³⁶ Prop. 1990/91:127 s. 54

³⁷ Prop. 1998/99:19 s. 31 och prop. 1990/91:127 s. 54

³⁸ Prop. 1990/91:127 s. 52

³⁹ Prop. 1998/99:19 s. 27

kan nämnas stöld, bedrägeri, förskingring, inkomst från koppleri eller försäljning av narkotika.⁴⁰

När det gäller de fall där legalt förvärvade medel blandas samman med brottsligt förvärvade så är det enligt förarbetena, på samma sätt som med egendom som har omsatts i flera led, gärningsmannens uppsåt som är det avgörande.⁴¹

För att döma till ansvar för penninghäleri krävs inte att gärningsmannen själv tagit befattning med egendomen. Det räcker att denne bidragit till att någon har kunnat tillgodogöra sig egendom eller dess värde som härrör från brott och att detta främjande är otillbörligt.⁴²

3.3.3.3 Ursprungshäleri

BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. lyder enligt följande:

”Den som med uppsåt att dölja egendomens ursprung medverkar till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom som härrör från brottsligt förvärv.”

Om det inte kan bevisas att någon har ökat möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom från härrör från brott, i enlighet med 6 a § 1 st. 1 p., utgör 2 p. en andra möjlighet att vidta straffrättsliga åtgärder.

Med ursprungshäleri avses förfaranden där någon döljer en egendoms ursprung, egendom som härrör från brott. Exempel på detta förfarande kan vara att:

- föra brottsligt förvärvad egendom ut ur landet,
- ställa sitt bankfack till någon annans förfogande,
- medverka vid banktransaktioner som gör egendomens ursprung svårare att spåra eller
- förmedla köpare till egendomen eller bjuda ut den till försäljning.

Bestämmelsen om ursprungshäleri innehåller även rekvisitet *annan sådan åtgärd* och med det avses liknande åtgärder som är ägnade att dölja att egendomen härrör från brottsligt förvärv.⁴³

Skillnaden mellan främjandehäleri och ursprungshäleri är att ursprungshäleri inte är begränsad till något otillbörlighetsrekvisit. Om den misstänkte haft uppsåt att dölja egendomens ursprung och om han har handlat i enlighet med ursprungshäleriets lydelse kan han dömas för ansvar även om förfarandet inte varit otillbörligt.

För att dömas för ursprungshäleri är det tillräckligt att visa att den misstänkte har medverkat på något sätt som anges i bestämmelsen. I ansvarsdelen tas ingen hänsyn till huruvida den misstänktes medverkan haft någon betydelse för den ursprunglige gärningsmannens möjligheter att tillgodogöra sig förvärvet. Ansvar kan därmed aktualiseras även i de fall

⁴⁰ Dahlqvist m.fl., *Brotten i näringsverksamhet*, 2004, s. 234

⁴¹ Prop. 1990/91:127 s. 53

⁴² Prop. 1990/91:127 s. 54

⁴³ Prop. 1990/91:127 s. 55

som den misstänkte kanske till och med motverkat möjligheten att tillgodogöra sig egendomen.⁴⁴

3.3.3.4 Skattehäleri

I BrB 9 kap. 6 a § 2 st. stadgas följande:

”För penninghäleri döms också den som, i annat fall än som anges i första stycket, otillbörligen medverkar till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom, om åtgärden är ägnad att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning.”

Skattehäleri tar sikte på förfaranden som är ägnade att dölja att annan har berikat sig. Berikandet ska ha skett genom brottslig gärning som inte omfattar något förvärv av egendom. Med berikande avses de fall där någon har förbättrat sin ekonomiska ställning genom brott utan att denna förbättring kan härledas till någon viss del av brottslingens egendom. De brottsliga gärningar som kan aktualiseras med anledning av detta stycke är tull- och skattebrott som innebär att man undandrar tull eller skatt från staten.⁴⁵

Som nämnts ovan tar det första stycket sikte på egendom som har förvärvats genom brott. Det andra stycket har gjorts subsidiärt i förhållande till det första bl.a. för att undvika konkurrensproblem.⁴⁶

Skattehäleriet är konstruerat så att förfarandet ska vara *ägnat att dölja* att någon annan har berikat sig genom brottslig handling. Förarbetena framhåller att *ägnat att dölja* torde vara fallet om man, som anges i bestämmelsen, medverkar till att bortföra, överlåta eller omsätta egendom som tillhör någon annan som har berikat sig genom brott. Som exempel nämns medverkan i banktransaktioner där man genom sin medverkan försvårar möjligheten att klarlägga egendomens ursprung.

Andra stycket uppställer även ett krav på att medverkan ska vara *otillbörlig*. Syftet med medverkan ska vara att hjälpa den brottslige att dra nytta av sin brottsliga handling. Förarbetena framhåller att normala transaktioner som sker öppet och som har ett tydligt legalt ändamål faller utanför det straffbara området. Man menar att det ska föreligga ett direkt samband mellan den hjälp som gärningsmannen lämnar, t.ex. en skattskyldig, och det förhållandet att denne får möjlighet att dölja att han har berikat sig genom brott.

Otillbörlig medverkan kan vara att medverka till banktransaktioner där egendom förs ut ur landet och placeras eller investeras i ett annat land vars kontroll över det finansiella systemet är bristfällig. Otillbörlig medverkan kan också vara att låna ut sitt bankfack eller upplåta sitt bankkonto till någon annan eller att medverka till omfattande transaktioner mellan olika konton för att försvåra identifieringen av egendomens ursprung.

⁴⁴ Prop. 1990/91:127 s. 55

⁴⁵ Prop. 1998/99:19 s. 70

⁴⁶ Prop. 1998/99:19 s. 70

Bedömningen huruvida ett förfarande är otillbörligt ska göras med hänsyn till samtliga omständigheter.⁴⁷

Att lämna rutinmässiga råd och upplysningar om placerings- eller investeringsmöjligheter faller inte in under denna bestämmelse. Dessa förfaranden anses inte vara av den karaktären att de kan anses ha ett sådant direkt samband mellan den hjälp som gärningsmannen ger för att annan ska kunna dölja sitt berikande. Om någon rådgivare däremot skulle ge detaljerad information och precisa uppgifter om var eller hur egendomen bör placeras för att man ska kunna dölja att man har berikat sig genom brott, bör denna medverkan ses som otillbörlig.⁴⁸

För att straffansvar ska aktualiseras krävs inte att den misstänktes huvuduppgift vid brottstillfället är att dölja att annan berikat sig genom brott. Det är tillräckligt att gärningsmannen förstår att åtgärden kan få den följden eller att han misstänker att så kan vara fallet.⁴⁹

3.3.3.5 Grovt penninghäleri

BrB 9 kap. 6 a § 3 st. stadgar penninghäleri, grovt brott.

”Är brott som anges i första eller andra stycket grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.”

Vid bedömning av huruvida brottet penninghäleri ska anses utgöra grovt brott beaktas det värde som brottet avsett, om de brottsliga förfarandena har satts i system eller om de vidtagits inom ramen för en omfattande ekonomisk verksamhet.⁵⁰

3.3.4 Penninghäleriförseelse

Penninghäleriförseelse stadgas i BrB 9 kap. 7 a § enligt följande lydelse:

”Är brott som avses i 6 a § att anse som ringa, döms för penninghäleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

För penninghäleriförseelse skall också dömas den som

1. i fall som avses i 6 a § första stycket inte insåg men hade skälig anledning att anta att brott förelåg, eller
2. i fall som avses i 6 a § andra stycket inte insåg men hade skälig anledning att anta att annan berikat sig genom brottslig gärning.”

Mot bakgrund av konstruktionen avseende brotten häleri och häleriförseelse, ansågs vid införandet av brottet penninghäleri att ett separat brott skulle reglera ringa fall av penninghäleri samt oaktsamma förfaranden. Detta brott, penninghäleriförseelse, reglerar således båda uppsåtligt och oaktsamt brott.

⁴⁷ Prop. 1998/99:19 s. 71

⁴⁸ Prop. 1998/99:19 s. 31f.

⁴⁹ Prop. 1998/99:19 s. 71

⁵⁰ Prop. 1998/99:19 s. 72

Med ringa brott avses fall av uppsåtligt penninghäleri där straffskalan för förbrottet är lägre än för penninghäleri, fängelse i högst två år.⁵¹

Den oaktsamma formen av penninghäleri omfattar de förfaranden som nämns i 9 kap. 6 a § 1 st. och 2 st. I de fall förutsättningarna enligt de nämnda bestämmelserna är uppfyllda kan den som inte insåg, men hade skälig anledning att anta att brott förelåg eller att annan berikat sig genom brottslig handling, dömas för penninghäleriförseelse.

I förarbetena framhålls svårigheten med att dra en gräns mellan vad som ska anses straffbart respektive straffritt handlande. Det anförs att den enskilde inte kan åläggas en allt för långtgående undersökningsplikt när det gäller att undersöka huruvida en kontrahent har berikat sig genom brott. Denna svårighet torde vara ett generellt problem vid oaktsamma brott. Samma diskussion fördes vid införandet av de nya formerna av häleri i BrB 9 kap. 6 §, men inget tyder på att det i praktiken skulle ha medfört några svårigheter.⁵²

De omständigheter som beaktas vid bedömningen huruvida ett handlande är att betrakta som oaktsamt är under vilka förhållanden som handlingen företogs, vad man känner till om den som man ingår affärsförbindelsen med och vilken typ av transaktion det rör sig om. I förarbetena anges att skentransaktioner och försäljning av vinstbongar rimligen bör ge upphov till misstankar och de fall en kontrahent uppträder anonymt eller där identiteten på något annat sätt är oklar. Det är också av betydelse om det rör sig om ovanliga eller omfattande transaktionsmönster eller om transaktionen saknar ett uppenbart legitimt ekonomiskt syfte.⁵³

3.3.5 Kravet på styrkt förbrott

För att bestämmelsen om penninghäleri ska kunna tillämpas krävs att penninghäleriet föregåtts av ett annat brott, förbrott, och att detta är fullbordat. Förbrottets *gärningsman* kan bara straffas för sitt gärningsmannaskap och inte till det efterföljande agerandet. En *medhjälpare* till förbrottet kan däremot både straffas för sin medverkan till förbrottet samt, om denne vidtar efterföljande åtgärder, även för penninghäleri. Medverkan betraktas som penninghäleri om förbrottet har fullbordats och som en medhjälpshandling om förbrottet ännu inte fullbordats. Skillnaden mellan medverkan och penninghäleri är därmed att de begås vid olika tidpunkter och att ansvaret för medverkan är mer långtgående än för penninghäleri.⁵⁴

Ett brott är fullbordat när rekvisiten i en brottsbestämmelse är uppfyllda. Att ett brott är fullbordat behöver inte betyda att det är avslutat. För att penninghäleri ska aktualiseras krävs enbart att förbrottet är fullbordat, inte att det är avslutat. Om en gärning företas mellan tiden för brottets fullbordande och avslut kan straffansvar för förbrottet och penninghäleri således komma ifråga. Konkurrensen mellan dessa brott kan lösas enligt följande: Om den

⁵¹ Holmqvist m.fl., *Brottsbalken – En kommentar Del I (1-12 kap.)*, 2002, s. 9:95

⁵² Prop. 1998/99:19 s. 33

⁵³ Prop. 1998/99:19 s. 33

⁵⁴ Dahlqvist m.fl., *Brotten i näringsverksamhet*, 2004, s. 222

efterföljande handlingen bedöms som gärningsmannaskap eller medhjälp till förbrottet utgör penninghäleri en straffri handling om handlingen begås av samma personer som utfört förbrottet. Det kan dock finnas fall där en medhjälpare till förbrottet döms både för medverkan till förbrottet och för penninghäleri avseende samma sak därför att han annars inte blir tillräckligt bestraffad. Om den misstänktes medverkan till förbrottet skulle bedömas som obetydlig kan det tänkas att denne istället döms enbart för penninghäleri.⁵⁵

Skattehäleri omfattar endast åtgärder som vidtas då den ekonomiska effekten av brottet faktiskt uppkommit. Skattebrottet är fullbordat när den oriktiga uppgiften har lämnats till skattemyndigheten och det uppkommer fara för att skatt ska undandras det allmänna. Om förbrottet utgör skattebrott kan ansvar för skattehäleri dock endast komma ifråga när en för låg debitering av skatt beslutats. Det är vid den tidpunkten som den skattskyldige anses ha berikat sig. Den som vidtar åtgärder i ett tidigare skede, i syfte att dölja för skattemyndigheten att någon har en högre beskattningsbar inkomst än som redovisas, kan istället dömas till ansvar för medhjälp till skattebrott. Främjande åtgärder kan även vidtas efter det att den skattskyldige inlämnat felaktiga uppgifter men innan brottet har lett till dennes berikande, t.ex. genom att vid begärd komplettering från skattemyndigheten medverka till att upprätta falska handlingar.⁵⁶

Vid åtal är det åklagarens uppgift att styrka förbrottet. Med styrkt förbrott avses inte, från åklagarens sida, att ett specifikt brott måste anges och det föreligger inget krav på att gärningsmannen för förbrottet måste vara känd eller fälld för brottet. Vid t.ex. främjandehäleri är det åklagarens uppgift att styrka sambandet mellan egendomen och dess brottsliga ursprung. Det krävs att gärningsmannen insåg att egendomen härrörde från brott. Han ska också ha varit medveten om att det förelåg sådana omständigheter att hans handlande, vid en objektiv bedömning, framstår som otillbörligt. Det krävs däremot inte att gärningsmannen själv har gjort en sådan bedömning.⁵⁷

Vid tillkomsten av penninghäleribestämmelsen fördes diskussioner kring förbrottet. Utredningen föreslog att det inte skulle krävas ett bestämt förbrott utan att det skulle vara tillräckligt att medlen härrörde från brottslig verksamhet. Regeringen ansåg däremot att det skulle vara att gå för långt om man övergav kopplingen till ett bestämt förbrott. Den menade att begreppet brottslig verksamhet var för vagt och oprecist och saknade precision för att kunna användas som ett straffrättsligt rekvisit.⁵⁸

⁵⁵ Dahlqvist m.fl., *Brotten i näringsverksamhet*, 2004, s. 246

⁵⁶ Prop. 1998/99:19 s. 71

⁵⁷ Prop. 1990/91:127 s. 54 och Dahlqvist m.fl., *Brotten i näringsverksamhet*, 2004, s. 229

⁵⁸ Prop. 1998/99:19 s. 38f.

3.4 Sammanfattning

Bestämmelsen om penninghäleri och penninghäleriförseelse omfattar tre rekvisit:

1. Förbrott: ett fullbordat brott som är begånget av någon annan
2. Objekt: egendom från förbrottet och därmed vad gärningen avser
3. Hanteringen av objektet: själva penninghälerigärningen

De olika gärningstyperna beträffande penninghäleri sammanfattas i tabell 1.

Tabell 1. De olika gärningstyper som omfattas av bestämmelserna penninghäleri, BrB 9 kap. 6 a §, och penninghäleriförseelse, BrB 9 kap 7 a §.⁵⁹

Typ av penninghäleri	Förbrott	Vad gärningen avser	Penninghäleri-gärningen
Främjandehäleri BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 1 p.	Brottsligt förvärv	Egendom som härrör från brottsligt förvärv.	Att otillbörligen främja möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom som härrör från brottsligt förvärv eller värdet av sådan egendom.
Ursprungshäleri BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p.	Brottsligt förvärv	Egendom som härrör från brottsligt förvärv.	Att med uppsåt att dölja egendomens ursprung medverka till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom.

⁵⁹ Tabellen baseras på Dahlqvist m.fl. sammanfattning i *Brotten i näringsverksamhet* s. 245 men har omarbetats till att omfatta fler typer av penninghäleri.

Typ av penninghäleri	Förbrott	Vad gärningen avser	Penninghäleri-gärningen
Skatthäleri BrB 9 kap. 6 a § 2 st.	Brottslig gärning	Förmögenhetsökning som åstadkommits genom brott.	Att otillbörligen medverka till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom, om åtgärden är ägnad att dölja att annan har berikat sig genom brottslig handling.
Grovt penninghäleri BrB 9 kap. 6 a § 3 st.	Brottsligt förvärv och brottslig gärning	Egendom som härrör från brottsligt förvärv och förmögenhetsökning som åstadkommits genom brott.	Gärningar enligt 1 st. och 2 st. med beaktande av brottsutbyttets värde, om brott har satts i system eller om det avsett omfattande ekonomisk verksamhet.
Penninghäleri-förseelse BrB 9 kap. 7 a § 1 st.	Brottsligt förvärv och brottslig gärning	Egendom som härrör från brottsligt förvärv och förmögenhetsökning som åstadkommits genom brott.	Gärningar enligt 6 a § 1 st. och 2 st. Med ringa brott avses uppsåtligt penninghäleri där straffskalan för förbrottet är lägre än för penninghäleri.
2 st. 1 p.	Brottsligt förvärv	Egendom som härrör från brottsligt förvärv.	Gärning enligt 6 a § 1 st. och man inte insåg men hade skälig anledning att anta att brott förelåg.
2 st. 2 p.	Brottslig gärning	Förmögenhetsökning som åstadkommits genom brott.	Gärning enligt 6 a § 2 st. och man inte insåg men hade skälig anledning att anta att annan berikat sig genom brottslig gärning.

Normala affärstransaktioner som vidtas med ont uppsåt omfattas inte av bestämmelsen. Förarbetena exemplifierar detta med en fastighetsförsäljning. Även om köpeskillingen utgör ett betydande belopp och vetskap föreligger om att kontrahenten gjort sig skyldig till brott faller denna försäljning utanför straffbestämmelsen. Anledningen är att försäljningen endast innebär att viss egendom byts ut mot en annan och därmed är syftet inte dölja en förmögensökning.⁶⁰

För att kunna dömas för penninghäleri krävs det att penninghäleriet föregåtts av ett annat brott, förbrott, och att detta är fullbordat. Ett skattebrott är enligt skattebrottslagens mening fullbordat när en oriktig uppgiften har lämnats till skattemyndigheten. Om skattebrottet däremot utgör förbrott till penninghäleri anses skattebrottet fullbordat först vid tiden för en för lågt debiterad skatt. Det är vid den tidpunkten som den skattskyldige anses ha berikat sig.

Vid ett åtal för penninghäleri är det åklagarens uppgift är att bevisa att ett förbrott är begånget. Åklagaren behöver inte ange ett konkret förbrott utan det räcker med att ett brott, t.ex. bedrägeri anges. Därefter är det upp till åklagaren att visa på ett samband mellan förbrottet och den egendom som avses med penninghäleriet.

⁶⁰ Prop. 1998/99:19 s. 31

Del II Svensk praxis

4 Bedrägeri mot Skandinaviska Enskilda Banken

4.1 Inledning

År 2001 uppmärksammades ett bedrägeri begånget mot Skandinaviska Enskilda Banken, i fortsättningen nämnd SEB. Bedrägeriet bestod i att någon obehörigen hade fört över tio miljoner kronor till någon annans konto. Målet⁶¹ uppmärksammades med anledning av att det i utredningen förekom två advokater vars inblandning inte var obetydlig.

Kapitlet kommer att inledas med en redogörelse för bakgrunden i målet varefter delar av bevisningen i målet kommer att återges. Med denna bakgrund följer därefter tingsrättens och hovrättens bedömning av förbrottet respektive åtalerna för penninghäleri. Som avslutning följer en sammanfattning.

4.2 Bakgrund

Den 30 augusti 2001 vilseleddes SEB i Stockholm, att med sex uttag överföra tio miljoner kronor till ett konto på Östgöta Enskilda Bank. Personen som identifierade sig som kontoinnehavaren uppvisade ett förfalskat ID-kort och skrev falskeligen under med kontoinnehavarens namn på uttagsblanketterna. Kontot på Östgöta Enskilda bank var ett företagskonto och innehades av advokat P. Den 31 augusti förde P över pengarna till ett konto i Schweiz. Kontoinnehavare var J som hade öppnat bankkontot tre månader tidigare. I Schweiz försökte J ta ut de pengar som fanns på kontot, drygt tio miljoner kronor, men banken beviljade inte så stora kontantuttag men medgav ett uttag om 100 000 US dollar. Därefter, den 5 september, fördes återstoden av pengarna tillbaka till P:s företagskonto på Östgöta Enskilda bank. Den 7 september fördes pengarna vidare till ett nytt konto vars innehavare var advokat B. Den 10 september köpte B två postväxlar, båda till ett värde av fyra miljoner kronor. Dessa kom senare under dagen att lösas in på växlingskontor i Stockholm och Malmö mot kontanter i olika valutor. Vid besöken på växlingskontoren deltog en man kallad S. De resterande medlen som fanns på B:s klientmedelskonto har utgjort arvode från J till B och använts för olika betalningar. En översiktlig illustration över transaktionerna återfinns i bilaga B.

Med anledning av det ovan nämnda stod fyra personer, J, P, B och S, åtalade för penninghäleri, grovt brott. Beträffande P och B utgjorde de alternativa ansvarsyrkandena brott mot rådgivarlagen.

⁶¹ Stockholms tingsrätt, dom 2002-05-23, B 1248-02 och Svea hovrätt, dom 2003-09-30, B 6420-02 och 5870-03

4.3 Bevisningen i målet

Bevisningen i målet utgjordes av de tilltalades utsagor, vittnesförhör samt skriftlig bevisning. Den skriftliga bevisningen⁶² utgjordes bl.a. av:

- kontoutdrag från svenska och schweiziska konton vilka visade hur pengarna hade förflyttats mellan olika konton,
- en betalningsorder där P beordrat överflyttning av pengar från sitt konto på Östgöta Enskilda Bank till ett konto i Schweiz,
- de postväxlar som lösts in på växlingskontor i Stockholm och Malmö,
- bilder från bankens övervakningskamera som bevisning för bedrägeriet och
- bankallegatet som bevisning för bedrägeriet

Enligt åklagaren i målet förelåg inga särskilda svårigheter beträffande bevisningen av förbrottet. Transaktionen av pengarna upptäcktes av kontohavaren själv som kontaktade banken varefter banken gjorde en polisanmälan med anledning av det inträffade. Med hjälp av övervakningsbilder från banken kunde det uteslutas att det var kontohavaren själv som utfört överföringen av den stora summan. Det var problematiskt att identifiera personen som utfört bedrägeriet, men med tiden kunde en person med stor sannolikhet identifieras. Något åtal för bedrägeriet väcktes aldrig mot den misstänkte då denne avled. Det är därmed inte någon som har ställts till ansvar för bedrägeriet, som enligt åklagaren utgjorde förbrottet till penninghäleriet.⁶³

4.4 Tingsrätten

4.4.1 Bedömning av förbrottet

Mot bakgrund av den förebragda bevisningen i målet anförde tingsrätten i huvudsak följande beträffande förbrottet:

Av utredningen framgår att de tio miljoner kronorna som satts in på P:s konto åtkommit genom ett bedrägeri. Bedrägeriet har utförts efter en noga genomtänkt plan. Utredningen har visat att den som har iscensatt brottet har skaffat sig information om kontoinnehavaren och hur stort belopp som fanns att tillgå på kontot. I planen har också ingått att en man försedd med ett förfalskat id-kort med eget foto, men med kontohavarens persondata har genomfört uttaget. Några fingeravtryck från den mannen har inte kunnat säkras från de allegat som denna haft kontakt med i samband med uttagen. Anmärkas bör att uttagen har skett i samband med att de personer i banken som hade personlig kännedom om kontoinnehavaren inte var tjänst. Det

⁶² Information angående bevisningen är åtkommen genom telefonsamtal med åklagaren i målet, Eva Regner. Samtalet genomfördes den 30 juni 2005.

⁶³ Telefonsamtal med chefsåklagare Eva Regner den 30 juni 2005

faktum att uttagen gjorts sex gånger och inte en gång torde inte ha varit någon tillfällighet utan beror nog på skärpta säkerhetsrutiner vid uttag av belopp överstigande en viss nivå.

Det är en omöjlighet att gå in på en svensk bank och få ut ett belopp om tio miljoner kronor i kontanta medel. Mot bakgrund av de regler som finns i lagen om åtgärder mot penningtvätt ska grundliga kontroller utföras om någon önskar få denna summa utställd på en postväxel.

För att någon ska kunna plundra ett bankkonto torde det enda framgångsrika sättet vara att beloppet flyttas över till ett annat konto. Detta tillvägagångssätt kräver också legitimitet vilket kan styrkas genom uppvisade av ett affärsdokument. Det kan med säkerhet också ske genom att pengarna förs över till ett konto som disponeras av en yrkeskategori som intar en särställning och som normalt sett inte är utsatta för lika ingående granskning som andra, t.ex. advokater.

Av tingsrättens dom kan utläsas att de åtalade medgav att de begått de handlingar som åklagaren påstod. De tilltalade menade dock att de inte var att betrakta som brottsliga.

4.4.2 Domslut

Tingsrätten slog således fast att ett bedrägeri var begånget och prövade därefter frågan om ansvar för penninghäleri. Tingsrätten dömde J, P, B och S till ansvar för inblandning i de illegala penningtransaktionerna omfattande tio miljoner kronor. Ansvaret för respektive person fördelades sig i enlighet med tabell 2.

Tabell 2. Tingsrättens domslut i målet Bedrägeri mot SEB

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
J	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. och 3 st.	Fängelse 2 år och 6 månader
P	Penninghäleriförseelse	BrB 9 kap. 7 a § 2 st. 1 p.	Villkorlig dom
B	Vårdslös rådgivning	2 § lag (1985:354) om förbud mot juridiskt eller ekonomiskt biträde i vissa fall	Villkorlig dom
S	Medhjälp till penninghäleri	BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. och 3 st. samt BrB 23 kap. 4 §	Fängelse 2 år

4.5 Hovrätten

4.5.1 Bedömning av förbrottet

Målet överklagades till hovrätten som tog upp det till ny prövning. Av hovrättens dom framgår huvudsakligen följande avseende det påstådda förbrottet: Åklagarens påståenden om hur de tio miljoner kronorna som bedrägligt togs ut från ett konto på SEB och hur de förts mellan olika konton har inte ifrågasatts av de tilltalade och stöds av den skriftliga bevisningen. Det är härigenom utrett att tio miljoner kronor satts in på P:s företagskonto på Östgöta Enskilda Bank den 30 augusti, d.v.s. samma dag som bedrägeriet utfördes på SEB.

Liksom vid tingsrätten vidgick de åtalade vad åklagaren lade dem till last men de förnekade ansvar för penninghäleri.

4.5.2 Domslut

Efter att bedrägeriet fastslagits såsom förbrott fann hovrätten tre av de fyra åtalade som skyldiga för delaktigheten i de efterföljande handlingarna med pengarna. Ansvaret utföll i enlighet med vad som framgår av tabell 3.

Tabell 3. Hovrättens domslut i målet Bedrägeri mot SEB

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
J	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. och 3 st.	Fängelse 2 år och 6 månader
P	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. och 3 st.	Fängelse 1 år
B	Penninghäleriförseelse	BrB 9 kap. 7 a § 2 st. 1 p.	Villkorlig dom
S	Åtal ogillas	-	-

4.6 Sammanfattning

Målet behandlar en händelse där någon med hjälp av falska handlingar, obehörigen förde över tio miljoner kronor från någon annans konto på SEB. Pengarna fördes över till ett konto på Östgöta Enskilda Bank. Innehavaren av detta konto förde i sin tur pengarna vidare till Schweiz där en del av dessa pengar togs ut i kontanter. Återstoden av pengarna fördes därefter tillbaka till kontot på Östgöta Enskilda Bank och sedan till ett annat konto med en annan innehavare. Innehavaren av detta konto köpte två postväxlar, båda till ett värde av fyra miljoner kronor. Dessa kom senare att lösas in på olika växlingskontor mot kontanter. Fyra personer åtalades för penninghäleri med anledning av inblandningen i hanteringen av pengarna.

Tingsrätten dömde de fyra åtalade för att ha deltagit i hanteringen av pengarna. Rätten anförde att utredningen visat att de tio miljoner kronorna som satts in på P:s konto åtkommits genom ett bedrägeri.

Hovrätten dömde tre av de åtalade för att ha utfört transaktioner med pengarna. Hovrätten framhöll i sin dom att de åtalade inte hade ifrågasatt åklagarens påstående om bedrägeriet och hur pengarna sedan fördes mellan olika konton. Den skriftliga bevisningen gav även stöd för åklagarens påstående. Hovrätten fann det utrett att de tio miljoner kronorna som fördes över till P:s företagskonto härrörde från bedrägeriet.

Den bevisning som åklagaren lade fram för att styrka förbrottet utgjordes av bilder från bankens övervakningskamera och bankallegatet. Med hjälp av övervakningsbilderna kunde det konstateras att det inte var kontohavaren själv som medverkat vid överföringen av pengarna. Förbrottet avsåg således ett konkret brott där gärningsmannen troligen var identifierad men ej lagförd för brottet. Sammantaget kan anföras att det inte förelåg några större svårigheter beträffande bevisningen av bedrägeriet.

Då bedrägeriet genomfördes genom att pengarna från kontot överfördes till ett annat konto, och inte togs ut, var denna transaktion möjlig att spåra. Genom ett kontoutdrag kunde de överförda pengarna spåras till P:s företagskonto. Detta tillvägagångssätt torde ha underlättat bevisningen av kopplingen mellan bedrägeriet och de påstådda penninghälerigärningarna.

Även om transaktionen till P:s konto kunde styrkas ålåg det åklagaren att visa att även de följande transaktionerna avsåg de pengar som åtkommits genom bedrägeriet mot SEB. Vid ett tillfälle togs pengar ut från det schweiziska kontot varefter återstoden fördes tillbaka till Sverige. Detta uttag torde ha medfört ytterligare svårigheter i avseende bevisningen. Här krävdes det att det kunde bevisas att det rörde sig om "samma" pengar, härrörande från bedrägeriet, trots att summan hade minskats.

Av domarna från tingsrätten och hovrätten framgick att det åtalade vidgick de av åklagaren påstådda omständigheterna men de bestred ansvar för penninghäleri. Med hjälp av kontoutdrag från svenska och schweiziska konton kunde åklagaren visa att pengar hade flyttats mellan olika bankkonton. Att det rörde sig om "samma" pengar, härrörande från bedrägeriet, vid de olika transaktionerna torde ha styrkts med hjälp av de åtalades berättelser.

5 Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor

5.1 Inledning

I följande mål⁶⁴ påstods elva personer ha deltagit i upprättande och överlåtelse av falska fakturor. Målet handlar i huvudsak om bokföringsbrott, grovt skattebrott, försvårande av skattekontroll samt medhjälp till de nämnda brotten. En av de inblandande, W, stod åtalad för penninghäleri, grovt brott, alternativt penninghäleriförseelse. Det är detta åtal som är av intresse med anledning av att fråga uppkommit huruvida åklagaren har preciserat förbrottet.

Utredningen i målet är av mycket komplicerad art med anledning av att det förekommit många företrädare för de inblandade bolagen. Det utfördes en mängd kontanta uttag men även transaktioner mellan de olika bolagen.

Nedan följer en redogörelse av målets bakgrund som följs av bevisningen i målet. Därefter följer tingsrättens och hovrättens bedömningar av förbrottet och åtalen för penninghäleri. Målet har överklagats till Högsta domstolen som har meddelat prövningstillstånd. Innan beslut om prövningstillstånd meddelades förelades Riksåklagaren att avge yttrande i målet. Yttrande är av intresse för målet och kommer därför att beröras. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

5.2 Bakgrund

Målet gäller upprättande och överlåtelse av falska fakturor avseende ett belopp om 20 miljoner kronor. Fakturorna var falska i den meningen att fakturabeloppen inte svarade mot något arbete som de fakturautställande bolagen hade utfört eller varor som de sålt. De företag som erhöll de osanna fakturorna betalade de angivna beloppen till de fakturautställande bolagen. Fakturautställarna betalade sedan tillbaka summan med avdrag för mervärdeskatt, vilken bolagens ställföreträdare tillgodogjorde sig.

De fakturautställande bolagens ställföreträdare, C och P, använde företaget Tellus Bilimport, i fortsättningen nämnd Tellus, som redskap för utbetalning av pengarna. Företrädare för Tellus var W. När pengar hade förts över till Tellus konto tog W ut dessa i kontanter och lämnade dem vidare till ställföreträdarna för de andra inblandade bolagen.

Åklagaren anförde att bolagen SMEAB, B & T och Imone användes som fakturautställande bolag. Från dessa bolag fördes ungefär 11 miljoner kronor över till Tellus. Av dessa medel utgick ca 2,2 miljoner kronor till C och P för att de lät sina bolag ställa ut de osanna fakturorna. Denna summa tog därefter W ut i kontanta medel och överlämnade till C och P. Åklagaren

⁶⁴ Stockholms tingsrätt, dom 2001-05-31, B 408-01 och Svea Hovrätt, dom 2003-05-21, B 4733-01

menade att W överlämnade pengarna trots att han insåg eller borde ha insett att pengarna härrörde från brottsligt förvärv eller i vart fall att annan berikat sig genom brottslig gärning. Hans åtgärder var ägnade att främja möjligheterna för annan att tillgodogöra sig beloppen, att dölja egendomens ursprung och att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning.

5.3 Bevisningen i målet

Som muntlig bevisning åberopade åklagaren ett stort antal vittnesförhör. Den skriftliga bevisningen var omfattande och bestod bl.a. av:

- registreringshandlingar,
- fakturor utställda av SMEAB, B & T och Imone,
- sammanställningar av transaktioner på SMEAB:s, B & T:s och Imone:s postgirokonton,
- sammanställningar av transaktioner på Tellus, C, P och W:s postgirokonton,
- analys av P:s datorer,
- inmatningsunderlag för fakturor och
- promemorior från skattemyndigheten

5.4 Tingsrätten

5.4.1 Domslut

Tingsrätten dömde de elva åtalade för inblandningen i upprättandet av luftfakturor. Åtta personer dömdes för bokföringsbrott, grovt skattebrott och försvårande av skattekontroll. C och P dömdes för medhjälp till bokföringsbrott, medhjälp till grovt skattebrott och medhjälp till försvårande av skattekontroll. W dömdes för penninghäleri, grovt brott, och bokföringsbrott. Domen avseende bokföringsbrottet kommer inte att beröras ytterligare.

5.4.2 Domskälen beträffande bokföringsbrott, skattebrott och försvårande av skattkontroll

De grova bokföringsbrotten bestod i att bolagen bokfört osanna fakturor och med anledning av detta försvårades skattemyndighetens kontrollverksamhet allvarligt. De grova skattebrotten bestod i att bolagens företrädare lämnat oriktiga uppgifter i skattedeklarationer till skattemyndigheten. Detta gav upphov till fara för att ingående mervärdeskatt felaktigt kom att tillgodoräknas de fakturabetalande bolagen. De oriktiga uppgifterna bestod i att de yrkade avdrag för mervärdeskatten avseende de osanna fakturorna. De

två som dömdes för medhjälp till de ovan nämnda brotten ansågs ha främjat dem då de utfärdat osanna fakturor till olika bolag. Med anledning av att fakturorna därefter betalades medverkade de till att de fakturerade bolagen bl.a. undandrog arbetsgivaravgifter och källskatter samt felaktigt tillgodoräknade sig ingående mervärdeskatt.

5.4.3 Bedömning av penninghälerigärningen

Med hjälp av skriftlig bevisning fann tingsrätten det utrett att W gjort ett stort antal kontantuttag från Tellus konto till ett värde av närmare 9,5 miljoner kronor. Uttagshandlingar visade att W:s körkort användes som legitimation vid samtliga uttag. Då W själv uppgav att han inte lånat ut sitt körkort eller att det inte fanns någon dubblett av det så ansågs det styrkt att samtliga uttag som skett i W:s namn också har ombesörjts av denne. Av de 9,5 miljoner kronorna som W tog ut lämnade han ca 2 miljoner kronor visare till C och P.

Tingsrätten fann att W måste ha haft insikt om att pengarna han tog ut var åtkomna genom brott. Genom att ta ut pengarna från Tellus konto och lämna dem vidare möjliggjorde han därmed för C och P att tillgodogöra sig närmare 2 miljoner kronor. Tingsrätten anförde att förbrottet utgjordes av C:s och P:s upprättande av osanna fakturor. Därmed ansågs W ha gjort sig skyldig till penninghäleri. Med hänsyn till det höga beloppet bedömdes brottet som grovt. Tingsrättens domslut framgår av tabell 4.

Tabell 4. Tingsrättens domslut i målet Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
W	Penninghäleri Bokföringsbrott	BrB 9 kap. 6 a § BrB 11 kap. 5 § 2 p.	Fängelse 1 år och 6 månader

5.5 Hovrätten

5.5.1 Majoritetens bedömning

I överklagan till hovrätten anförde W att det inte förelåg något fullbordat förbrott i form av skattebrott vilket åklagaren påstod.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom i ansvarsdelen för alla tilltalade. Beträffande åtalet mot W framhöll hovrätten att fanns det inte någon anledning att frångå tingsrättens bedömning beträffande gärningen, trots W:s invändning. Gärningen var därför att rubricera som tingsrätten gjort. Tingsrättens domslut framgår av tabell 5.

Tabell 5. Hovrättens domslut i målet Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
W	Penninghäleri	BrB 9 kap. 6 a §	Fängelse 1 år
	Bokföringsbrott	BrB 11 kap. 5 § 2 p.	

5.5.2 Skiljaktig mening

Referenten och hovrättsrådet Sundberg ansåg att utredningen i målet inte med tillräcklig grad av säkerhet kunde styrka åtalet för bl.a. penninghäleri. Han ansåg därför att åtalet för penninghäleri skulle ogillas. Även hovrättsassessorn Björnfot Spaak var skiljaktig i fråga om ansvar för W angående åtalet för penninghäleri och hon anslöt sig till vad hovrättsrådet Sundberg anförde i sin skiljaktiga mening.

Sundberg anförde att W:s försvarare krävt besked av åklagarna om vilket fullbordat förbrott som gjordes gällande enligt åtalet. När åklagarna inte besvarade frågan utgick försvaret från att förbrottet avsåg skattebrott. Försvaret invände att det inte förelåg något fullbordat förbrott när W tog befattning med pengarna på Tellus konto.

Därefter anförde Sundström: ”Denna invändning har åklagaren inte ens bemött på något entydigt sätt, utan enbart med en liknelse och ett uttalande om att man inte får driva konkretisering (förmodligen av förbrottet) in absurdum”.⁶⁵

Sundberg anförde vidare att gärningsbeskrivningen utgör ramen för prövningen av ansvar och åklagaren har bevisbördan. Eventuella oklarheter ska åklagaren förtydliga då den tilltalade har rätt att klart och entydigt få vetskap om vad han eller hon har att försvara sig emot. Därmed är det åklagaren som genom sin bevisning i målet ska övertyga domstolen att de påstådda omständigheterna verkligen föreligger. Åklagaren har fullgjort sin bevisbörda först när rimligt tvivel kan uteslutas.

⁶⁵ Citat ur hovrättens dom, domsbilaga D

Det som åklagaren anförde i hovrätten ger inte något som helst stöd för att det förelegat något fullbordat förbrott enligt åtalet. Detta har försvaret tagit upp särskilt och närmare kommenterat mot bakgrund av motivuttalanden angående luftfakturor. Redan på denna grund ska åtalet inte vinna bifall och åtalet mot W ska därför ogillas.

5.6 Högsta domstolen

5.6.1 Överklagan

I en till Högsta domstolen inkommen överklagan⁶⁶ yrkade W bl.a. att han måtte frikännas från ansvar avseende penninghäleri. Grunden för yrkandet var att han förnekade brott och som skäl för prövningstillstånd anfördes sammanfattningsvis följande:

W har varit företrädare för bolaget Tellus. Enligt åklagarens gärningspåstående läggs det W till last att han har tagit ut 2 224 930 kronor från Tellus trots att han insett eller borde ha insett att pengarna härrört från brottsligt förvärv eller i vart fall att annan berikat sig genom brottslig gärning. De pengar som W tagit ut från Tellus har han, enligt åklagarens påstående, överlämnat till två medtilltalade, C och P. Av vad som ovan anförts torde det framgå att åklagaren inte har preciserat förbrottet i gärningsbeskrivningen, som de aktuella penningmedlen skulle härröra ifrån. Försvaret har vid ett flertal tillfällen i underrätterna begärt ett förtydligande från åklagaren men denne har ej besvarat frågan. Mot bakgrund av de övriga åtalen i målet och åklagarens brist på precision får antas att de penningmedel som W ska ha tagit ut, har åtkommit genom skattebrott som inte nått sin fullbordanspunkt då de inte har lett till debiterande av för låg skatt. Ansvar för penninghäleri är uteslutet om det inte föreligger ett fullbordat förbrott och det torde vara okontroversiellt. Med stöd av förarbeten anfördes att för att bestämmelsen om penninghäleri ska kunna tillämpas måste det i samtliga fall föreligga ett fullbordat brott. På ett tidigare stadium kan transaktioner som liknar penningtvätt bestraffas som medverkan till förbrottet. När det gäller skattebrott fordrar bestraffning för penninghäleri ej blott fullbordat skattebrott i formell mening, utan även att åtgärderna i fråga vidtagits då skattebrottet lett till en för låg debitering av skatt för att den skattskyldige kan sägas ha berikat sig. Mot bakgrund av det ovan anförda gör W i första hand gällande, i likhet med hovrättens dissidenter, att åklagarens gärningspåstående varit så oklart att det inte kunnat läggas till grund för fällande dom varför prövningstillstånd borde meddelas. I andra hand gör W gällande att hovrätten i sin dom utvidgat det straffbara området för penninghäleri i betydande utsträckning varför vägledning för rättstillämpningen är nödvändig och prövningstillstånd borde meddelas.

⁶⁶ Överklagandet bifogades i Högsta domstolens protokoll vid tillståndsprövning, beslut 2004-12-20, B 2448-03

5.6.2 Riksåklagarens svarsskrivelse

5.6.2.1 Riksåklagaren

Med anledning av det inkomna överklagandet förelade Högsta domstolen Riksåklagaren att avge yttrande i målet. Riksåklagaren medgav att prövningstillstånd meddelades beträffande prejudikatfrågan huruvida osant intygande kan utgöra förbrott till penninghäleri. Som grund för sin inställning anförde riksåklagaren i huvudsak följande: Gärningsbeskrivningen beträffande åtalet för penninghäleri avser endast de medel som utgjort ersättning till C och P. Den ersättning som utgick för utställandet osanna fakturor. Åtalen mot C och P avser medhjälp till grova skattebrott, bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll. I gärningsbeskrivningen påstås att C och P främjat brotten genom att de mot betalning låtit utfärda osanna fakturor. Som ett led i medhjälpsbrottet ingår brottet osant intygande. Förbrottet till W:s penninghäleri är därmed osant intygande vilket också framgår av gärningsbeskrivningen. Det uttalas även i tingsrättens dom att C:s och P:s förbrott är upprättande av osanna fakturor.

Bestämmelsen om penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a § 2 st. är subsidiär i förhållande till 1 st. Av den anledningen kan det finnas skäl att pröva huruvida osant intygande kan utgöra förbrott till penninghäleri enligt första stycket. En sådan prövning skulle besvara frågan huruvida de medel, som W dömts för att ha hanterat, objektivt sett kan anses härröra från ett brottsligt förvärv.

Under alla förhållanden torde osant intygande kunna utgöra förbrott till penninghäleri enligt bestämmelsens andra stycke. För ansvar enligt detta stycke krävs att annan berikat sig genom brottslig gärning. C och P torde kunna sägas ha berikat sig genom osanna intyganden. En förutsättning för dessa gärningar var ju att C och P skulle erhålla en viss del av fakturabeloppen.

5.6.2.2 Ekobrottsmyndighetens yttrande

Riksåklagaren inhämtade ett yttrande från Ekobrottsmyndigheten. Med hänsyn till vad som är av intresse för denna framställning kan yttrandet sammanfattas enligt följande: Tingsrätten och hovrätten har funnit att upprättandet av osanna fakturor utgjort förbrottet till det efterföljande penninghäleriet. Förbrottet bör därför rubriceras som osant intygande. När det gäller vilken del av penninghäleribestämmelsen som ska tillämpas kan följande anföras. BrB 9 kap. 6 a § 1 st. avser brottsliga förvärv med vilket inte bara avses att någon fränhänder annan något genom brott, utan varje förvärv av pengar eller annat som sker genom att någon begår brott. Lagtexten tyder närmast på att det måste ske ett förvärv just genom att brottet begås. Men lagens motiv ger snarare vid handen att man ansett det räcka med att förvärvet har sitt upphov i ett brott. Frågan har främst betydelse för om man ska anse betalning för att någon utfört ett brott vara ett brottsligt förvärv. Jareborg anser att det är rimligt att låta kriminaliseringen även omfatta vederlag för brott. I kommentaren till brottsbalken anges, beträffande vinningshäleri, att ansvar kan följa efter vilket föregående brott

som helst som medfört förvärv för den brottslige. Med hänvisning till vad som anförts finns det starka skäl som talar för att osant intygande torde kunna vara förbrott till penninghäleri. I vart fall torde gärningen vara förenlig med BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p.

5.6.2.3 Högsta domstolens meddelar prövningstillstånd

Efter målets föredragning meddelade Högsta domstolen prövningstillstånd beträffande åtalet mot W avseende penninghäleri. Vad gällde W:s överklagan av påföljd och näringsförbud, förklarade Högsta domstolen prövningstillstånd avseende dessa vilande.⁶⁷

5.7 Sammanfattning

Målet avser upprättande och utfärdande av osanna fakturor. Osanna fakturor utställdes av s.k. fakturautställande företag och betalades därefter av de s.k. fakturamottagande företagen. När fakturan var betald gick summan tillbaka till det betalande företaget med avdrag för moms. Den undandragna momsens fördes in i företaget Tellus vars ställföreträdare tog ut pengarna i kontanta medel för att därefter överlämna dem till dem som upprättat de osanna fakturorna. Mannen som åtalades för att ha tagit ut pengarna i kontanter dömdes för grovt penninghäleri av både tingsrätten och hovrätten. Båda instanserna ansåg att förbrottet utgjordes av ett osant intygande med anledning av upprättandet av osanna fakturor.

Den dömde ansåg dock att gärningsbeskrivningen inte angav vilket brott som ansågs utgöra förbrott varför domen överklagades. I sin överklagan hänvisades till de övriga åtalen i målet och åklagarens brist på precision och att pengarna därmed skulle vara åtkomna genom skattebrott. Mot bakgrund av att skattebrottets fullbordning inträder när för låg debitering av skatt har skett, skulle det i detta fall inte föreligga något brott med anledning av att det nämnda inte inträffat.

Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd och frågan om ansvar för penninghäleri kommer således att prövas på nytt.

Med anledning av Ekobrottsmyndighetens yttrande bör ett förtydligande göras. Yttrandet hänvisar till Jareborgs uttalande angående begreppet brottsligt förvärv som görs i samband med en kommentar till vinningshäleri. Jareborg anför att begreppet brottsligt förvärv även avser sådana förvärv som har sitt upphov i ett brott. Denna innebörd har betydelse för om man ska anse betalning för att någon utfört brott vara ett brottsligt förvärv. Betalningen sker inte i direkt samband med brottet. Jareborg menar att det är rimligt att låta denna form av förvärv, betalning för ett begånget brott, omfattas av kriminaliseringen. Mot bakgrund av det nämnda anför

⁶⁷ Högsta domstolens protokoll vid tillståndsprövning, beslut 2004-12-20, B 2448-03. Vid tiden för uppsatsens färdigställande hade inte tid för ny förhandling meddelats.

Ekobrottsmyndigheten att detta tyder på att osant intygande kan utgöra förbrott till penninghäleri.⁶⁸

Ekobrottsmyndigheten gör därmed en koppling mellan brottet osant intygande och den omständigheten att C och P erhöll vederlag för att de upprättat de osanna fakturorna. Brottet osant intygande ska därmed betraktas som ett brottsligt förvärv med anledning av att vederlag utgick för det utförda brottet.

Med stöd av framlagd bevisning kunde det visas att osanna fakturor upprättats och utfärdats av tre olika företag. Det visades att de osanna fakturorna ställts ut till ett antal företag som bokfört och betalat dessa fakturor. Att fakturorna bokfördes innebar att de fakturabetalande företagen bokförde en felaktig ingående mervärdeskatt.

Av transaktionssammanställningarna framgick att när de fakturautställande företagen erhållit betalning för de osanna fakturorna så vidtogs åtgärder med dessa medel. Antingen togs pengarna ut i kontanter eller så fördes de vidare till Tellus konto eller till ett konto som disponerades av dem som upprättat fakturorna.

Mot bakgrund av att det kunde visas att pengar hade förts över från de fakturautställande företagen till företaget Tellus ansåg domstolarna att dessa pengar härrörde från upprättandet av de osanna fakturorna och därmed från brottet osant intygande. Därmed bevisades kopplingen mellan det påstådda förbrottet osant intygande och de pengar som sedan kom att tas ut av W.

Då förbrottet osant intygande kunde bevisas liksom kopplingen mellan förbrottet och uttagen av pengarna dömdes W för penninghäleri på grund av hanteringen av pengarna.

⁶⁸ Jareborg, *Brotten – Andra häftet*, 1986, s. 258

6 Osanna fakturor och svart arbetskraft

6.1 Inledning

Följande mål⁶⁹ handlar om svart arbetskraft och upprättande av osanna fakturor. Åtalen omfattade nio personer och avsåg i huvudsak brotten grovt bokföringsbrott, grovt skattebrott, grovt försvårande av skattekontroll samt medhjälp därtill. Utöver dessa brott stod fyra personer åtalade för penninghäleri, grovt brott.

Följande avsnitt kommer att inledas med bakgrunden i målet varefter bevisningen i målet följer. Därefter återges tingsrättens bedömning av åtalen. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

6.2 Bakgrund

Upprinnelsen till åtalen i detta mål var en skatterevision som bl.a. genomfördes mot det s.k. Företaget AB. Företaget, som drevs av J och E, hyrde in arbetskraft i relativt stor omfattning för att företagets tjänster skulle kunna utföras. Hos företaget fann Skatteverket osanna fakturor som ställts ut av olika företag, i fortsättningen nämnda fakturautställande företag. Fakturorna avsåg förvisso den fakturerade tjänsten eller varan, men tjänsten eller varan kom inte från fakturautställaren utan från någon annan person eller något annat företag. Syftet med att uppge fiktiva leverantörer av arbetskraft var enligt åklagaren att undgå beskattning. De som anlätades av Företaget AB ansågs därmed inte ha deklarerat sina arbetsinkomster och de företag som ställt ut fakturorna hade i sin tur inte deklarerat sina intäkter.

Åtalen avsåg till största del grova skattebrott, bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll. Dessa åtal kommer dock inte att beröras närmare. I målet var inte någon av de inblandade företagens ställföreträdare anklagad för att ha ställt ut de osanna fakturorna utan deras medverkan ansågs ha bestått i andra aktiviteter.

Enligt åklagaren hade åtalen för penninghäleri sin grund i osanna fakturor. Penninghälerigärningarna föregicks av att en man, J, bedrivit näringsverksamhet i olika företag vilka inte var registrerade hos Skatteverket. För att dölja de bedrivna verksamheterna upprättades osanna fakturor med uppgivande av olika firmanamn och med uppgivande av olika personers personnummer som organisationsnummer. Dessa personnummer tillhörde några av dem som sedan kom att åtalas för penninghäleri. De personer vars personnummer uppgivits hade inte anmält till Skatteverket att de bedrev eller hade för avsikt att bedriva någon verksamhet.

⁶⁹ Helsingborgs tingsrätt, dom (deldom) 2005-06-30, B 201-05, B 5455-04

De osanna fakturorna skickades till Företaget AB som betalade de angivna beloppen. De fakturerade beloppen uppgick till ett sammanlagt värde av 2,1 miljoner kronor.

De fyra personer som stod åtalade för penninghäleri misstänktes ha upplåtit sina bankkonton för in- och utbetalningar. De ansågs även ha omvandlat influtna medel till postväxlar och kontanter som bl.a. överlämnades till J. Genom dessa förfaranden ansåg åklagaren att de tilltalade, med uppsåt att dölja egendomens ursprung, medverkat till att bortföra, överlåta och omsätta egendom som härrörde från brottsligt förvärv. Genom förfarandena medverkade de otillbörligen till att bortföra, överlåta och omsätta egendom. Åtgärderna var ägnade att dölja att annan har berikat sig genom brottslig gärning. Åklagaren anförde att brotten var att bedöma som grova med hänsyn till beloppet, att de skett i skatteundrandragande syfte och varit systematiska. Därmed avsåg åtalet lagrummen BrB 9 kap. 6 a § 1 st. 2 p. och 2 st.

6.3 Bevisningen i målet

Den muntliga liksom den skriftliga bevisningen i målet var av mycket omfattande karaktär. Den muntliga bevisningen bestod i förhör med de tilltalade och sexton vittnesförhör. Enligt åklagarens ansökan om stämning åberopades följande skriftliga bevisning beträffande åtalen för penninghäleri:

- redogörelse för de misstänkta betalningstransaktioner,
- fakturor från ett av de fakturautställande företagen,
- sammanställningar över betalningar som gjorts från Företaget AB, det fakturamottagande företaget,
- sammanställningar över betalningar till de misstänkta och
- dokument som visar att de misstänkta inte är registrerade för näringsverksamhet.

6.4 Tingsrätten

6.4.1 Domslut

Tingsrätten ogillade åtalen mot de två personer som drivit Företaget AB och som hade betalat de osanna fakturorna. En person dömdes för bokföringsbrott, grovt skattebrott och försvårande av skattekontroll. Två personer dömdes för medhjälp till brotten bokföringsbrott, grovt skattebrott och försvårande av skattekontroll varav den ena även dömdes för bokföringsbrott. De fyra åtalen för penninghäleri, grovt brott, bifölls av rätten.

6.4.2 Domskälerna beträffande åtalerna för penninghäleri

Inför bedömningen av åtalerna för penninghäleri konstaterades att samtliga tilltalade vidgick de av åklagaren framlagda omständigheterna men de hävdade att de inte haft anledning att misstänka brott.

Tingsrätten anförde i sina domskäl att den hade svårt att tro att någon av de tilltalade utan vidare och utan något som helst egenintresse lånat ut sina bankkonton. Rätten menade att förfarandet var otillbörligt med anledning av att de sett till att medlen, genom kontantuttag och genom postväxlar, slussats vidare. Med hänsyn till de stora penningbeloppen måste de ha förstått att det handlat om svarta pengar.

Vidare anförde rätten att det krävs ett fullbordat förbrott för att någon ska kunna dömas för penninghäleri. De belopp som sattes in på de tilltalades konton kom från Företaget AB. Utbetalningarna skedde på grundval av fakturor från företag som falskeligen uppgivit sig vara arbetsgivare för de arbetare som Företaget AB anlitat. Upprättande av osanna fakturor innefattar således ett osant intygande. De tilltalades åtgärder med sina bankkonton har varit ägnade att dölja att annan berikat sig genom brottslig gärning, d.v.s. osant intygande.

Mot bakgrund av det ovan förda resonemanget dömdes de fyra åtalade för penninghäleri, grovt brott, i enlighet med bestämmelsen i BrB 9 kap. 6 a § 2 st. En av de tilltalade dömdes även för andra brott. Ansvaret utföll enligt tabellen 6.

Tabell 6. Tingsrättens domslut i målet Osanna fakturor och svart arbetskraft

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
F	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st.	Villkorlig dom med samhällstjänst 140 timmar. (Fängelse 6 månader)
L	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st.	Villkorlig dom med samhällstjänst 140 timmar. (Fängelse 6 månader)

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
M	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st.	Fängelse 8 månader
	Olovlig körning	Trafikbrottslagen (1951:649) 3 § 1 st. 2 p.	
	Grovt rattfylleri	Trafikbrottslagen (1951:649) 4 § 1 st. och 4 a §	
S	Penninghäleri, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st.	Fängelse 6 månader

6.5 Överklagan

I målet dömdes fyra personer för penninghäleri. Tre av dessa fyra har överklagat sina domar och en ny prövning i Hovrätten över Skåne och Blekinge väntar.⁷⁰

6.6 Sammanfattning

Målet handlar om osanna fakturor och svart arbetskraft. Med hjälp av osanna fakturor, som motsvarat en korrekt vara eller tjänst men inte fakturerats från rätt person eller företag, har de som utfört tjänster eller tillhandahållit varor inte deklarerat någon inkomst. De pengar som erlagts för tjänsterna och varorna har betalats in på privatpersoners konton för att undgå skatt. De som har upplåtit sina konton har bistått med in- och utbetalningar och omvandlat de influtna medlen till postväxlar och kontanter.

Bevisningen i målet bestod bl.a. av redogörelse för de tilltalades betalningstransaktioner, fakturor från ett av de fakturautställande företagen, sammanställningar över betalningar som gjorts från det fakturamottagande företaget och sammanställningar över betalningar till de tilltalade.

Tingsrätten konstaterade i sin dom att förbrottet utgörs av brottet osant intygande. Utbetalningarna skedde på grundval av fakturor som falskeligen upprättats vilket innefattar ett osant intygande. Tingsrätten anförde att de åtgärder som de misstänkta vidtagit var ägnade att dölja att annan berikat sig genom brottslig gärning. Den brottsliga gärningen utgjordes sålunda av brottet osant intygande. De fyra åtalade dömdes för penninghäleri, grovt brott.

⁷⁰ Vid tiden för uppsatsens färdigställande hade inte tid för förhandling meddelats.

Med stöd av framlagd bevisning fann domstolen det styrkt att osanna fakturor upprättats och utfärdats till Företaget AB. På grund av upprättandet av osanna fakturor förelåg brottet osant intygande vilket utgjorde förbrottet.

Kopplingen mellan det osanna intygandet och det efterföljande penninghäleriet bevisades med hjälp av sammanställningar av betalningar som Företaget AB utfört. Betalningar ledde till bankkonton vars innehavare inte uppgett att de bedrev någon näringsverksamhet. Kontoinnehavarna tog sedan ut pengarna i kontanter eller utfärdade postväxlar.

Förbrottet osant intygande ansågs därmed bevisat liksom dess koppling till det efterföljande penninghäleriet.

7 Narkotikabrott som förbrott

7.1 Inledning

Målet NJA 2003 s 254 omfattade fem tilltalade och tio åtalpunkter. Brotten avsåg i huvudsak narkotikabrott, grovt narkotikabrott, stämpling till grovt narkotikabrott och häleri. Av intresse för denna framställning är första åtalpunkten där en man stod åtalad för grovt narkotikabrott och två kvinnor för narkotikabrott och penninghäleri. Mot bakgrund av att det endast är åtalen för penninghäleri som är av intresse kommer de övriga åtalen således inte att beröras.

Målet är intressant ur en straffrättslig synvinkel där frågan om vad som faller inom ramen för straffbarhet besvarades olika av de tre instanserna. I Högsta domstolen togs åtalpunkten beträffande narkotikabrott upp till prövning. Denna prövning kommer dock ej att beröras då den faller utanför framställningens syfte.

Kapitlet inleds med en redogörelse för målet bakgrund varefter bevisningen i målet följer. Därefter följer tingsrättens och hovrättens bedömning av förbrottet respektive åtalen för penninghäleri. En sammanfattning följer som avslutning.

7.2 Bakgrund

I målet stod V åtalad för narkotikabrott. Han misstänktes för att ha förvärvat och överlätit narkotika. Åtalen för penninghäleri avser förvaring av de pengar som förvärvats genom narkotikaförsäljningen. I åtalet påstods V olovligen ha förvärvat och överlätit stora mängder av narkotika, bl.a. heroin, kokain, amfetamin och cannabisharts till ett värde av ca 1,9 miljoner kronor.

I gärningsbeskrivningen anfördes följande: V har den 6 februari 2002, tillsammans med sin sambo Y samt dennes väninna J, olovligen förvarat 1 743 000 svenska kronor och 12 150 amerikanska dollar i J:s lägenhet, som utgjorde en del av vederlaget för narkotikaförsäljningen.

Y har dessförinnan från den 1 juli 1999 tillsammans och i samförstånd med V olovligen förvarat och fortlöpande – i flera poster – olovligen befordrat pengarna till J för förvaring.

Förfarandet med pengarna har varit ägnat att främja narkotikahandel. Y och J har insett att pengarna utgjort vederlag för narkotika. I vart fall har de, med insikt om att V har berikat sig genom brottslig gärning, otillbörligen vidtagit åtgärder som varit ägnade att dölja detta.

Åtalet avsåg därmed narkotikabrott samt penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a § 2 st.

7.3 Bevisningen i målet

Den muntliga bevisningen i målet utgjordes av förhör med de tilltalade. Den skriftliga bevisningen bestod i huvudsak av:

- de hos J beslagtagna pengarna,
- översikt över telefontrafik från och till V,
- beslagsprotokoll, platsundersökningsprotokoll och analysbesked av undersökning av narkotikaspår samt försäljningsanteckningar med vissa sakkunnigutlåtanden och fotografier av vissa föremål,
- resultat av telefonavlyssning vid spridda tillfällen, och
- ekonomisk utredning beträffande V och Y:s enskilda och gemensamma inkomster och utgifter.

7.4 Tingsrätten

7.4.1 Bedömning av förbrottet

Beträffande V anförde tingsrätten bl.a. att kontrollerad telefontrafik visat att han under en viss period samtalat med 13 kända narkotikamissbrukare vid 146 genomförda telefonsamtal. Genom platsundersökning och analyser visade det sig att det förekommit hantering av heroin, kokain och amfetamin i V:s bostad. En anteckningsbok visade namn och siffror som tolkades som att V förde försäljningsanteckningar och samarbetat med narkotikaförsäljare. Med hänsyn till V:s och Y:s sätt att leva antog tingsrätten att V måste ha haft större inkomster än han redovisade. Rätten fann att V inte förmådde göra sannolikt att han haft några andra biinkomster än inkomster från narkotikahandel. Det ansågs därmed utrett att de pengar som V förvarade hemma hos J utgjorde vederlag eller vinning av narkotikaförsäljning.

7.4.2 Bedömning av penninghälerigärningarna

Vid förhör med de misstänkta framkom att Y överlämnat kontanta medel till J för förvaring. Tingsrätten dömde Y och J för grovt penninghäleri och grovt narkotikabrott.

Tingsrätten anförde att det var uppenbart att Y och J inte kunde ha varit ovetande om att de ansenliga summor pengar som de tog hand om härrörde från brottslig verksamhet. De insåg att deras åtgärder var ägnade att dölja V:s brottslighet. De åtgärder som Y och J vidtagit bedömdes som otillbörliga och de ansågs skyldiga till penninghäleri. Brottet bedömdes som grovt med anledning av det stora beloppet.

Tingsrätten ansåg att förvaringen av pengarna kunde delas i två tidsperioder. Den ena perioden utgjordes av tiden fram till dess att V häktades för narkotikabrott varefter den andra perioden tog vid och avslutades när pengarna togs i beslag.

Enligt tingsrätten gav inte utredningen tillräckligt stöd för att Y och J, under perioden innan V häktades, insåg att V:s brottslighet bestod i narkotikaaffärer. Av Y:s och J:s berättelser framgick dock att de, efter att V häktats för narkotikabrott, måste ha insett att pengarna härrörde från narkotikabrott. Trots att Y och J vid denna tidpunkt hade kännedom om pengarnas ursprung lät de omhändertagandet fortgå fram till dess pengarna togs i beslag. Tingsrätten menade att den fortsatta förvaringen var att bedöma som främjande av narkotikahandel varför Y och J dömdes för såväl penninghäleri som grovt narkotikabrott. Domslutet utföll enligt tabellen 7.

Tabell 7. Tingsrättens domslut i målet Narkotikabrott som förbrott

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
Y	Penninghäleri, grovt brott Narkotikabrott, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st. Narkotikastrafflagen (1968:64) 3 §	Fängelse 2 år och 6 månader
J	Penninghäleri, grovt brott Narkotikabrott, grovt brott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st. Narkotikastrafflagen (1968:64) 3 §	Fängelse 2 år

7.5 Hovrätten

7.5.1 Överklagan

I hovrätten yrkade Y att åtalet för grovt narkotikabrott skulle ogillas. J yrkade att åtalen för penninghäleri och grovt narkotikabrott skulle ogillas.

7.5.2 Bedömning av förbrottet

Beträffande åtalet mot V, gällande narkotikabrott, anförde hovrätten att den inte ifrågasatte att V tidigare, innan narkotikaaffärerna påbörjades, kunde ha sysslat med andra ”svarta” affärer som kan ha gett ett visst överskott.

Utredningen angående de pengar som funnits i lådan hos J ansågs emellertid vara övertygande och visade, enligt hovrättens bedömning, att pengarna i sin helhet härrörde från V:s narkotikaaffärer. Mot bakgrund av bl.a. att pengarna i huvudsak inte rördes under hösten 2001, trots de

narkotikaaffärer som förekom under den tiden, ansågs det också utrett att det rörde sig om ett överskott från narkotikaaffärer.

Mot bakgrund av det anförda samt vad som framkom om inköps- och försäljningspriser på narkotika, ansåg hovrätten att narkotika hade sålts i större omfattning än vad V velat vidgå. Det ansågs styrkt att V:s narkotikaaffärer hade medfört ett utbyte om 1,9 miljoner kronor. Därmed fanns han skyldig till grovt narkotikabrott.

7.5.3 Bedömning av penninghälerigärningarna

Hovrätten dömde J för grovt penninghäleri och narkotikabrott. Med anledning av att Y inte överklagat tingsrättens dom beträffande penninghäleri kvarstod denna vid hovrättens prövning. Hovrätten ogillade åtalet för narkotikabrott då Y inte ansågs ha förvarat vederlaget och då pengarna inte ansågs ha förvarats för hennes räkning.

Hovrättens domslut utföll enligt tabellen 8.

Tabell 8. Hovrättens domslut i målet Narkotikabrott som förbrott

Misstänkt	Brott	Lagrum	Påföljd
Y	Penninghäleri, grovt brott (enligt tingsrättens dom)	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st.	Fängelse 1 år och 6 månader
J	Penninghäleri, grovt brott Narkotikabrott	BrB 9 kap. 6 a § 2 st. och 3 st. Narkotikastrafflagen (1968:64) 3 §	Fängelse 1 år

7.6 Sammanfattning

Målet rör penninghäleri med narkotikabrott som förbrott. Narkotikabrottet utgjordes av överlåtelse av narkotika. Vid en husrannsakan hos den misstänkte J påträffades en stor summa pengar vilka ansågs utgöra vederlaget för narkotikaförsäljningen. Förvaringen av pengarna ansågs utgöra penninghäleri. Delaktig i penninghäleriet ansågs även Y vara, då hon burit över pengarna till förvaring hos J.

Bevisningen bestod bl.a. av de beslagtagna pengarna som ansågs utgöra vederlag för narkotikaförsäljning, översikt över telefontrafik till och från V, beslagsprotokoll, platsundersökningsprotokoll och analysbesked av undersökning av narkotikaspår, försäljningsanteckningar, telefonavlyssning och ekonomisk utredning beträffande V och Y.

Mot bakgrund av den framlagda bevisningen fann både tingsrätten och hovrätten att V begått det konkreta narkotikabrott som påstods. När narkotikabrottet således konstaterats prövades åtalerna för bl.a. penninghäleri vilka bifölls.

Förbrottet påstods utgöra ett specifikt narkotikabrott. Narkotikabrottet styrktes i båda instanser med stöd av framlagd bevisning.

Problemet i detta fall torde ha varit att visa att de beslagtagna pengarna härrörde från det påstådda narkotikabrottet. Det var därmed kopplingen mellan förbrottet och den eventuella penninghälerigärningen som var svår att bevisa.

Tingsrätten menade att kopplingen mellan det bevisade förbrottet och förvaringen av pengarna utgjordes av omständigheten att V inte förmådde visa att pengarna härrörde från andra biinkomster än inkomster från narkotikahandel. Med anledning därav drog tingsrätten slutsatsen att de pengar, som J hade i förvaring, härrörde från narkotikaförsäljning.

Hovrätten menade att utredningen i målet tydligt visade att de beslagtagna pengarna härrörde från V:s narkotikaaffärer. Det var således denna utredning som visade på kopplingen mellan narkotikabrottet och de förvarade pengarna. Utredning torde ha utgjorts av de berättelser som de misstänkta lämnade under förhandlingen. Hovrätten ansåg dessutom att sambandet styrktes med anledning av att de förvarade pengarna inte rördes under en höst trots att det under denna tid förekom narkotikaaffärer. Enligt hovrätten tydde detta på att de förvarade pengarna utgjorde ett överskott från narkotikaförsäljning.

I båda instanserna bevisades förbrottet narkotikabrott och dess koppling till de förvarade pengarna. Bevisningen av det nämnda kunde därefter ligga till grund för att bedöma förvaringen av de kontanta medlen som en penninghälerigärning.

8 Utgör Arningerrånet förbrottet?

8.1 Inledning

I följande mål⁷¹ ställs frågan om Arningerrånet utgör förbrott till påstådda hälerigärningar.

Framställningen av detta mål inleds med att beskriva den straffrättsliga utgångspunkten. Därefter återges bakgrunden i målet och den bevisning som lades fram. Detta mål är ett tydligt exempel på vikten av att förbrottet bevisas vid åtal för penninghäleri. Tingsrätten utförde en grundlig bedömning av bevisningen av förbrottet. Tingsrättens domskäl kommer att redogöras för varefter en kort sammanfattning följer som avslutning.

8.2 Straffrättslig utgångspunkt

Enligt åklagaren begicks de åtalade gärningarna under åren 1995 till 1998. Vid den tiden hade bestämmelsen om häleri i BrB 9 kap. 6 § en annan lydelse.⁷² Vid tiden för huvudförhandlingen hade häleribestämmelsen genomgått förändringar. Tingsrätten anförde inledningsvis att enligt 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Om annan lag gäller när dom meddelas ska den lagen tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Bestämmelsen om häleri har ändrats genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1999. Lagändringen kan inte sägas ha inneburit någon fördel för de tilltalade i målet varför bestämmelsen enligt den tidigare lydelsen tillämpas.

8.3 Bakgrund

I målet yrkade åklagaren att Z, H, och M skulle dömas för grovt häleri. Med anledning av gärningspåståendena anförde åklagaren i huvudsak följande: Den 9 juli 1995 begicks ett grovt rån i Täby, det s.k. Arningerrånet. Bytet vid rånet blev omkring 30 miljoner kronor. Av detta rånbyte har någon gång under hösten 1995 till våren 1996 i Storstockholmsområdet omkring 1,5 miljoner kronor i kontanter avskiljts från Z och överlämnats till H. Större delen av dessa pengar har härefter överlämnats av H till en annan person i Stockholm. Ett VISA-kort har därefter utfärdats av en bank i Luxemburg vilket gjort det möjligt för H att förfoga över de stulna pengarna.

⁷¹ Stockholms tingsrätt, dom 2004-12-22, B 700-03

⁷² För häleribestämmelsens lydelse före den 1 juli 1999, se bilaga A.

Enligt åklagaren hade Z gjort sig skyldig till grovt häleri⁷³ med anledning av att han ansågs ha främjat H:s möjlighet att tillgodogöra sig omkring 1,5 miljoner kronor, pengar som härrörde från Arningerrånet.

Vidare påstod åklagaren att H gjort sig skyldig till grovt häleri⁷⁴ då hon förvarat en väska innehållande omkring 1,5 miljoner kronor i kontanter, pengar som sedan överlämnades till en annan person. Förfarandet ansågs ha varit ägnat att försvåra ett återställande till rätt ägare. H ansågs även ha berett sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv genom att tillgodogöra sig 540 000 kronor.

Åtalet mot M grundade sig på samtal denne haft med H och Z där han åtagit sig att hjälpa dem med att tvätta pengar härrörande från brott. Enligt åtalet såg M till att Z:s del av rånbytet vid Arningerrånet, omkring 1,3 miljoner kronor, omhändertogs och att en rätt för H att förfoga över medlen därav tillskapades. M verkade för att avtal träffades mellan ett antal utländska bolag och att H därmed fick rådighet över pengarna. Åklagaren menade att M, trots att han hade insikt om att det varit fråga om egendom som fränhänts annan genom brott, genom sitt agerande:

- otillbörligen främjat möjligheterna för Z och H att tillgodogöra sig omkring 1,3 miljoner kronor i kontanter härrörande från brottsligt förvärv
- dels med uppsåt att dölja egendomens ursprung medverkat till att bortföra, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med omkring 1,3 miljoner kronor i kontanter härrörande från brottsligt förvärv
- dels berett sig själv, eller avsiktligt berett annan, otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, genom att som ersättning för uppdraget att ”tvätta pengar” betinga sig ersättning med 400 000 kronor.

Enligt åtalet var brotten⁷⁵ att anse som grova med hänsyn till att de rört betydande belopp.

8.4 Bevisningen i målet

Den muntliga bevisningen i målet bestod i förhör med de tilltalade och ett vittne. Som skriftlig bevisning åberopades uppspelning och utskrifter av överskottsinformation som erhållits vid avlyssning av Z:s telefon. Övrig skriftlig bevisning utgjordes av H:s passhandling, diverse handlingar avseende ansökan, utfärdande och användande av VISA-kort, promemoria avseende postboxadress, en promemoria avseende bilköp samt en bolagshandling.

⁷³ Den åtalade gärningen avser idag penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a § 1 p.

⁷⁴ De åtalade gärningarna avser idag häleri enligt BrB 9 kap. 6 § 1 p. och 2 p.

⁷⁵ De åtalade gärningarna avser idag penninghäleri enligt BrB 9 kap. 6 a § 1 p. och 2 p. samt häleri enligt BrB 9 kap. 6 § 2 p.

8.5 Tingsrätten

8.5.1 Inledning

Vid prövningen av skuldfrågan utgick tingsrätten från en bedömning av bevisningen rörande det förbrott som åklagaren påstod ligga bakom det grova häleriet.

I domskälen anförde tingsrätten inledningsvis följande: Z frihetsberövades den 7 december 1994 med anledning av ett grovt brott. Den 6 september 1995 dömdes han till ansvar för bl.a. mord till livstids fängelse. Den 9 juli 1995 begicks ett rån i Arninge. Förundersökningen pågår fortfarande och flera personer har varit häktade för inblandningen i rånet. Åtal har emellertid inte väckts och än mindre har någon dömts för brottet. Åklagaren har i detta mål gjort gällande att utbytet av rånet blev omkring 30 miljoner kronor, att Z var inblandad i planeringen av rånet och därför fick en del av rånbytet. Att de tilltalade på det sätt som anges i gärningsbeskrivningen tagit befattning med rånbytet eller vidtagit andra åtgärder avseende detta.

8.5.2 Bedömning av förbrottet

8.5.2.1 Inledning

Vid bedömningen av förbrottet anförde tingsrätten inledningsvis att det vid åtal för häleri inte krävs bevisning som visar att häleriegendomen kommer från ett specifikt brott. Det räcker att det visas att egendomen kommer från ett inte närmare preciserat brott. Därmed behöver det inte slås fast vilket förbrott det rör sig om. I detta fall angav gärningsbeskrivningen att Arningerånet utgjorde förbrottet, vilket underströks av tingsrätten.

Skälet till åtalen i målet berodde på en väska med kontanta medel som H mottagit. Frågan i målet var om dessa pengar utgjorde en del av bytet från Arningerånet. För att utreda om så var fallet ställde tingsrätten upp ett antal frågor.

- Är det bevisat att det förekommit en väska med pengar?
- Vilket är förbrottet?
- Kan Z bindas till planeringen av Arningerånet?
- Hur ska det enda vittnesmålet bedömas?
- Kan pengarna ha annat ursprung än Arningerånet?
- Hur ska telefonavlyssningen av H bedömas?
- När överlämnades väskan?

Med hjälp av frågorna prövade tingsrätten åklagarens påstående om att Arningerånet skulle utgöra förbrottet till hälerigärningarna. Nedan följer en sammanfattning av tingsrättens bedömning i de olika frågorna.

8.5.2.2 Är det bevisat att det förekommit en väska med pengar?

Med stöd av H:s och Z:s berättelser är det klarlagt att H vid någon tidpunkt mottagit en väska med pengar som senare kom att bytas ut mot ett VISA-kort, vilket hon använde för att göra uttag och inköp. Allt skedde i enlighet med Z:s vilja.

8.5.2.3 Vilket är förbrottet?

I gärningsbeskrivningen anges Arningerrånet som häleriets förbrott. Om det inte kan bevisas att pengarna utgör en del av rånbytet från Arninge måste åtalen ogillas i alla delar.

8.5.2.4 Kan Z bindas till planeringen av Arningerrånet?

Z har förnekat all inblandning i rånet. Inte heller H eller M ger stöd för att pengarna skulle vara en del av rånbytet. Vid tiden för Arningerrånet var Z frihetsberövad och hade varit det sedan sju månader tillbaka. Åklagaren menar att Z deltagit i planeringen av rånet innan han häktades eller eventuellt efter det att han häktats.

8.5.2.5 Hur ska det enda vittnesmålet bedömas?

Det åberopade vittnesmålet utgör den enda bevisningen för att binda Z till planeringen av Arningerrånet. Vittnet var själv för en tid misstänkt och häktad för att ha deltagit vid rånet men misstankarna avskrevs. År 1997 uppsökte vittnet sjölvant polisen och gav då uppgiften att Z var inblandad och hade rätt till en del av rånbytet. En vecka senare tog vittnet tillbaka uppgifterna.

Under huvudförhandlingen i detta mål har vittnet under ed sagt sig sakna kännedom om rånet och knappt ha några minne alls från den tiden.

Polisförhøret som företogs år 1997 har spelats upp under förhandlingen och vittnets utsaga framstår som spontan och detaljrik varför en sådan berättelse framstår som svår att hitta på. Berättelsen innehåller dock inte några detaljer om Z och dennes medverkan i rånet. De uppgifter som lämnades vid polisförhøret år 1997 bedöms som trovärdiga och vittnets förnekande av kännedom om rånet, under huvudförhandlingen, förtjänar inte tilltro.

När det gäller tillförlitligheten av vittnets utsaga har den emellertid inte kunnat kontrolleras av vare sig tingsrätten eller advokaterna. Denna svaghet förstärks av att vittnet fått kännedom om rånet genom en tredje person och inte genom direkta iakttagelser. Med anledning av detta finns det varken underlag för att bedöma vittnets trovärdighet eller tillförlitlighet.

Det bör noteras att de uppgifter som vittnet lämnade vid polisförhøret år 1997 inte ledde till att åtal väcktes för rånet. Därmed har utredningsläget bedömts som alltför osäkert trots att vittnet namngav dem som deltog vid rånet.

8.5.2.6 Kan pengarna ha annat ursprung än Arningerrånet?

I ett avlyssnat telefonsamtal från oktober år 2002 uppger Z att han vid tiden för sitt frihetsberövande haft tillgång till tre miljoner kronor. Z har själv nämnt att skattebrottslighet kan ligga bakom summan. Det saknas anledning att anta att Z skulle ha haft skäl att lämna oriktiga uppgifter angående denna tillgång och att han avsåg att avsätta dem till H. Detta innebär att Z vid tiden för frihetsberövandet, i december 1994, var i besittning av tre miljoner kronor. Dessa tre miljoner kronor kan inte ha kommit från Arningerrånet eftersom det ägde rum sju månader efter det att Z häktades. Dessa uppgifter ger en rimlig alternativ förklaring till pengarnas ursprung och denna är oförenlig med gärningspåståendet.

8.5.2.7 Hur ska telefonavlyssningen av H bedömas?

Åklagaren har åberopat ett avlyssnat telefonsamtal mellan H och en annan person från december 1995, dvs. fem månader efter Arningerrånet. I samtalet talar H om tjuvheder och att Z skulle få del av en "kaka". Åklagaren menar att H syftar till att Z har rätt till en del av rånbytet. Det kan inte uteslutas att det skulle vara på det sättet men antagandet är för vagt grundat för att tillmätas avgörande betydelse. H kan ha syftat på vilken brottslig verksamhet som helst. Även om H syftade på rånet i Arninge är det inte utrett att samtalen avsåg just de pengar som fanns i väskan.

8.5.2.8 När överlämnades väskan?

Åklagaren har gjort gällande att väskan överlämnades någon gång under första halvåret 1996. H och Z har uppgett att väskan överlämnades under första halvåret 1995 eller möjligen redan i slutet av 1994.

Det finns indicier som talar för att väskan överlämnades under första halvåret 1996. VISA-kortet utfärdades i juni 1996. Om hon skulle ha fått väskan under 1995 skulle det betyda att hon fått vänta mer än ett år på VISA-kortet och det förefaller inte vara sannolikt. H vände sig till Notarius Publicus i maj 1996, ett besök som var en del av ansökningen av VISA-kortet. I mars månad, 1996, köpte hon en bil för 153 610 kronor för kontanta medel. Dessa omständigheter talar för att väskan överlämnades 1996. Det som talar emot denna tidpunkt är uppgifter som framkommit av Z under telefonavlyssning som skedde 1995. Och det finns ingen anledning att tro att han skulle ha haft skäl att ljuga om den saken.

Det är av betydelse att det inte lagts fram någon direkt bevisning om när väskan överlämnades. De nämnda indicierna är inte starka nog för att det ska kunna ses som ställt utom rimligt tvivel att väskan överlämnades under 1996. Det kan därför inte uteslutas att väskan mottogs någon gång under 1995.

8.5.2.9 Slutsats

Med hjälp av dess frågor kom tingsrätten fram till följande slutsats: Med stöd av det som anförts räcker inte bevisningen för att Z ska kunna bindas till inblandningen i Arningerånet. Därmed kan det inte anses bevisat att pengarna i väskan utgjort en del av rånbytet från Arninge. Pengarna kan ha utgjort en del av de tre miljoner som Z sedan tidigare hade tillgång till när han frihetsberövades. Det är inte heller bevisat att väskan överlämnades till H under första halvåret 1996. En förutsättning för fällande dom, avseende samtliga tilltalade, är att det kan anses bevisat att Arningerånet var förbrott till det påstådda häleriet och att pengarna i väskan kom därifrån. Med anledning av att förbrottet inte kan bevisas ska åtalen beträffande samtliga tilltalade ogillas.

8.6 Sammanfattning

Målet behandlar frågan huruvida Arningerånet utgjorde förbrott till eventuella hälerigärningar. Tre personer stod åtalade för att på olika sätt befattat sig med pengar härrörande från detta rån.

Den muntliga bevisningen i målet bestod av förhör med de tilltalade och ett vittne. Den skriftliga bevisningen som åberopades bestod bl.a. av uppspelning och utskrifter från telefonavlyssning, H:s passhandling, diverse handlingar avseende ansökan, utfärdande och användande av VISA-kort och en promemoria avseende bilköp.

Efter en genomgång av bevisningen för förbrottet konstaterade tingsrätten att tvivel förelåg beträffande pengarnas koppling till Arningerånet. Då det inte med säkerhet kunde bevisas att pengarna inte härrörde från någon annan källa föll således åklagarens påstående beträffande förbrottet. Med anledning av att förbrottet inte kunde bevisas ogillades samtliga åtal.

Vad gällde bevisningen av förbrottet, Arningerånet, torde det inte ha förelegat några svårigheter. Svårigheten i detta fall var att visa på att en väska innehållande kontanta medel härrörde från Arningerånet.

Den bevisning som åberopades i målet avsåg till största del hälerigärningarna. Som bevisning för sambandet mellan Arningerånet och hälerigärningarna åberopades ett vittnesmål och utskrifter och uppspelning av telefonavlyssning. Vittnesmålet avsåg att styrka Z:s delaktighet i Arningerånet. Vid telefonavlyssning som genomfördes sju år efter rån, framkom att Z hade tillgång till tre miljoner kronor vid tiden för sitt frihetsberövande 1994. Fem månader efter Arningerånet framkom uppgifter vid telefonavlyssning som rörde tjuvheder och att Z skulle få del av en ”kaka”. Denna bevisning gav inte stöd för att Z skulle ha varit inblandad i Arningerånet. Den gav inte heller stöd för att pengarna i väskan skulle vara en del av rånbytet.

I detta fall var således det påstådda förbrottet bevisat medan sambandet till de påstådda hälerigärningarna inte kunde styrkas.

Del III Avslutning

9 Analys

9.1 Inledning

För att ett åtal för penninghäleri ska bifallas uppställer penninghäleri-bestämmelsen bl.a. krav på bevisat förbrott och att sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningen bevisas. Med anledning av det nämnda syftar uppsatsen till att utreda huruvida dessa krav ger upphov till svårigheter avseende bevisningen av penninghäleri.

Efter att ha tagit del av de förarbeten och rättsfall som uppsatsen behandlat uppkom en del frågor i samband med bevisningen av förbrottet. Till att börja med, vilken innebörd har egentligen begreppet förbrott? Låt oss ta Bedrägeriet mot SEB som ett exempel. Vid bevisning av förbrottet i detta mål, vad är det som ska bevisas? Är det enbart bedrägeriet som omfattas av begreppet förbrott? Eller innebär bevisningen av förbrottet även att visa på sambandet mellan bedrägeriet och de pengar som fördes mellan olika konton?

Ytterligare frågor uppkom i anslutning till begreppet brottsligt förvärv. Är det ostridigt vad som avses med ett brottsligt förvärv?

Vid ett åtal för penninghäleri behöver inte förbrottet preciseras och därmed inte avse ett konkret förbrott. Hur förhåller sig denna form av bevisning till verkligheten? I vilka fall kan bevisning av ett icke preciserat förbrott vara att föredra?

Nedan följer en analys av framställningens berörda delar. Inledningsvis diskuteras innebörden av begreppet förbrott och därefter möjligheten att ange ett icke preciserat brott som förbrott. Därefter behandlas de rättsfall som framställts under uppsatsens andra del. Varje rättsfall berörs under en separat rubrik för att tydligare redogöra för de olika frågor som uppkommit i respektive mål.

Som avslutning på uppsatsen följer en kommentar och slutsats kring det avhandlade ämnet.

9.2 Innebörden av begreppet förbrott

Begreppet förbrott kan tyckas självklart och tydligt. Efter samtal med några åklagare ansåg jag dock att begreppet var värt att diskutera. Frågan är om bevisningen av förbrottet enbart avser själva förbrottet eller om det även omfattar bevisning av det samband som ska föreligga mellan förbrottet och penninghälerigärningen.

Vid en bokstavlig tolkning av begreppet förbrott kan utläsas att det avser det brott som begås före ett annat brott. I detta fall handlar det om brottet penninghäleri.

Man skulle dock kunna påstå att förbrottet har en vidare betydelse med anledning av de krav som ställs beträffande bevisningen av penninghäleri.

För en komplett bevisning av brottet penninghäleri krävs bevisat förbrott, bevisad penninghälerigärning och dessutom ett samband dem emellan.

Låt säga att en åklagare kan bevisa att ett visst förbrott har begåtts och att en penninghälerigärning företagits. Penninghälerigärningen blir straffbar om sambandet mellan de olika gärningarna kan bevisas. Motsatsvis kan sägas att penninghälerigärningen blir straffri om åklagaren inte kan visa att den har något samband med förbrottet.

I det sist nämnda fallet föreligger inte brottet penninghäleri på grund av bristande bevisning avseende sambandet. Förbrottet i sig kvarstår fortfarande som ett bevisat brott. I detta läge utgör förbrottet inget direkt förbrott till penninghäleriet, eftersom något penninghäleri inte har begåtts. Resonemanget kan illustreras med hjälp av det mål där fråga förelåg huruvida Arningerånet⁷⁶ utgjorde förbrott till penninghäleri. I målet förelåg inga tvivel om att just det rånet hade begåtts. I det åtal för penninghäleri som väcktes mot Z gjordes gällande att han främjat möjligheten för H att tillgodogöra sig omkring 1,5 miljoner kronor. Z erkände att han försett H med pengar men menade att de inte härrörde från Arningerånet. I nuläget är såväl Arningerånet som själva penninghälerigärningen bevisad. Om ett samband mellan dessa gärningar inte kan bevisas är inte överlämnandet av pengarna ett penninghäleri. Om något penninghäleri inte har begåtts har det inte heller föregåtts av ett annat brott. Denna beskrivning kan tydliggöras genom bild 1.

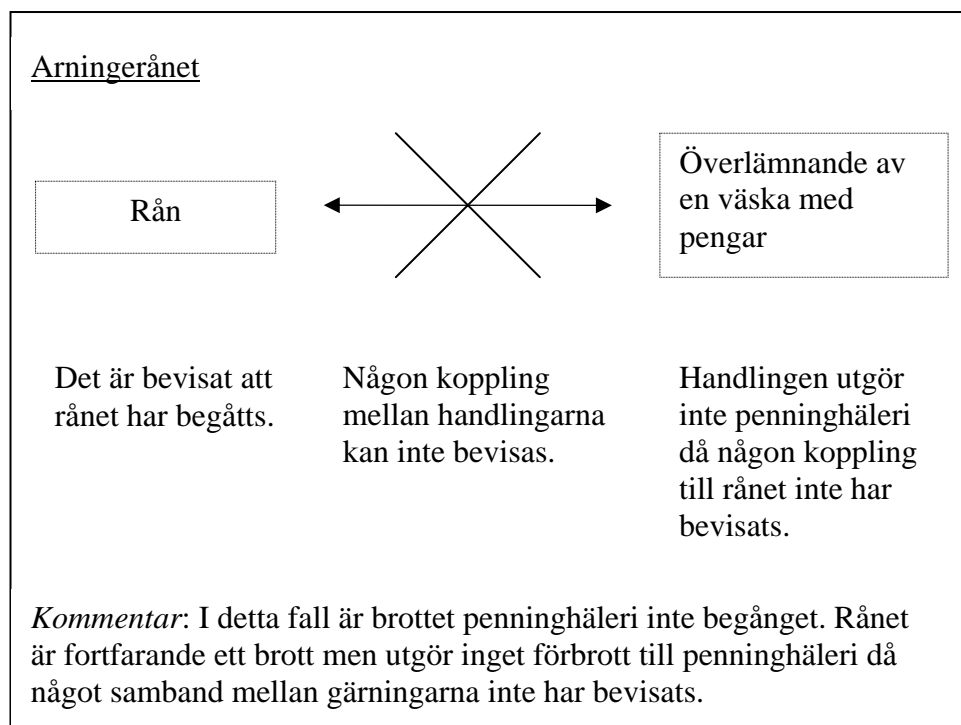

Bild 1. Illustrering av bevisningens olika delar i det mål där Arningerånet påstods utgöra förbrottet.

⁷⁶ Målet behandlas i kap. 8.

Detta mål visar på vikten av att sambandet mellan förbrott och penninghälerigärning bevisas. I detta exempel har innebörden av begreppet förbrott vidgats till att även avse sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningen. Om detta samband inte bevisas föreligger inget penninghäleri. Om ett penninghäleri inte har begåtts har det inte heller föregåtts av ett annat brott. Det påstådda förbrottet är fortfarande ett brott men det utgör inte ett förbrott eftersom brottet penninghäleri inte kan bevisas. Det som utmärker ett förbrott är att det kan kopplas samman med efterföljande gärningar.

Låt oss ta ytterligare ett exempel. Målet Bedrägeri mot SEB⁷⁷ visar hur förbrottet kopplas samman med de påstådda penninghälerigärningarna. Det bevisas att det påstådda förbrottet, bedrägeriet, har ett samband med de påstådda penninghälerigärningarna. Av den anledningen betraktas bedrägeriet som ett förbrott till penninghäleriet. Bedrägeriet företogs innan penninghäleriet och utgjorde grunden för dess möjliga genomförande.

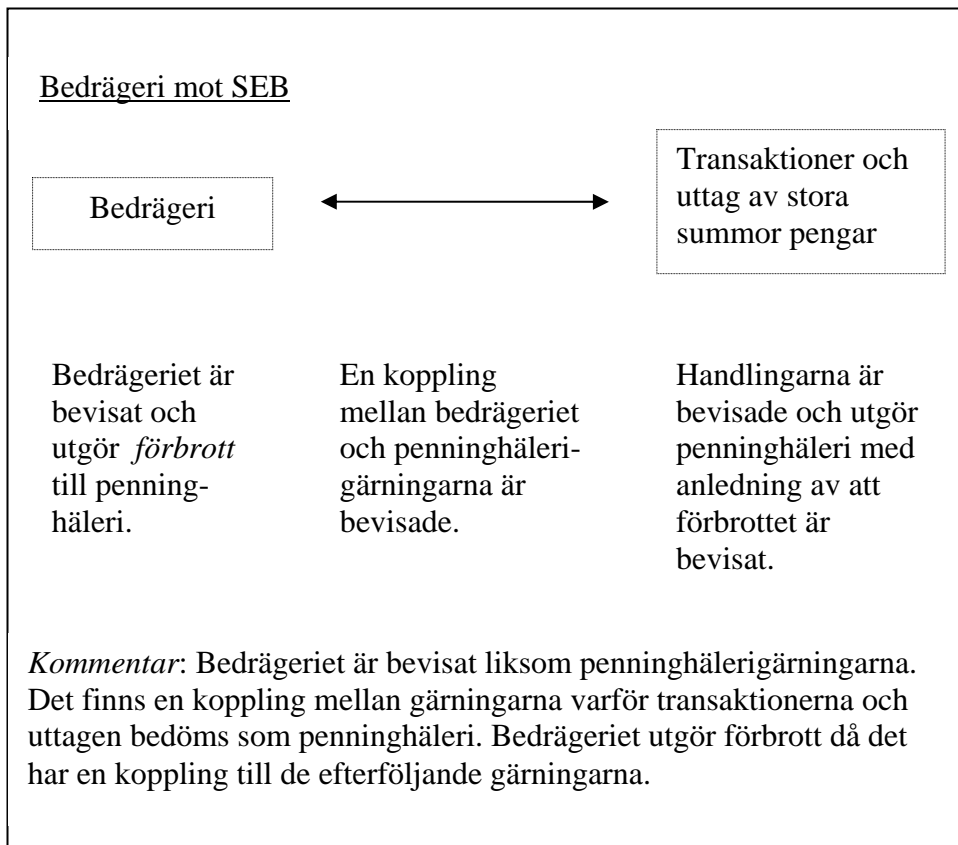

Bild 2. Illustrering av bevisningens olika delar i målet Bedrägeri mot SEB.

⁷⁷ Målet behandlas i kap. 4

Detta mål visar hur förbrottet kopplas samman med det påstådda penninghäleriet. Om det inte hade varit möjligt att bevisa något samband hade penninghälerigärningarna varit straffria. Det är inte olagligt att handha pengar eller genomföra transaktioner av stora summor. I detta fall är bedrägeriet ett förbrott till penninghäleriet. Om bedrägeriet inte hade begåtts hade de efterföljande handlingarna inte genomförts. Sammanfattningsvis skulle kunna sägas att det är sambandet som gör ett brott till ett förbrott.

Med detta resonemang kan bevisningen av förbrottet sägas omfatta mer än själva förbrottet. Oavsett hur begreppet förbrott tolkas kvarstår dock penninghäleribestämmelsens krav på att förbrott, penninghälerigärning och sambandet dem emellan bevisas.

9.3 Bevisning av ett icke preciserat brott

Penninghäleribestämmelsen uppställer inget krav på att ett specifikt brott bevisas som det brott som föregått penninghäleriet. Det räcker med att en viss typ av brott anges. Det krävs inte heller att det finns någon misstänkt gärningsman eller att någon har fällts för det påstådda förbrottet.

De rättsfall som behandlas i uppsatsen har alla sin grund i ett specifikt förbrott, där förbrottets gärningsman är identifierad. Undantaget är dock målet beträffande Arningerånet.

I domen där Arningerånet påstods utgöra förbrottet anförde domstolen att det inte krävs bevisning som visar att hälerieegendomen kommer från ett specifikt brott. Det räcker med att det visas att egendomen kommer från ett inte närmare preciserat brott. Därmed behöver det inte slås fast *vilket* förbrott det rör sig om.

Det framstår som något osäkert, och är troligen sällsynt, att en åklagare skulle förebringa bevisning för ett brott, vilket som helst, som stöd för ett penninghäleri. Frågan är hur denna bevisning skulle se ut?

Denna typ av bevisning skulle möjligen fungera när narkotikabrott anges som förbrott. Det kan vara komplicerat att hänföra försäljning av en viss mängd, av ett visst narkotikapreparat, till en viss summa pengar. Det samma torde gälla vid smugglingsbrott och liknande brottslighet som kan företas i stor skala. Bevisning av ett icke konkretiserat brott skulle i dessa fall vara att föredra.

9.4 Bedömningen av förbrottet i praktiken

9.4.1 Inledning

Nedan följer en analys av de mål som berördes under Del II, Svensk praxis. Varje mål kommer att behandlas enskilt med fokus på bevisningen av förbrottet.

9.4.2 Bedrägeri mot Skandinaviska Enskilda Banken

För att kommentera bevisningen av förbrottet och domstolarnas bedömning av denna kan följande framföras: Varken tingsrättens eller hovrättens dom innehåller någon framställning av vilken bevisning som lagts fram för att styrka bedrägeriet. Uppgifter om förebragd bevisning avseende förbrottet har erhållits från åklagaren i målet.

Enligt min mening är det viktigt att domstolarna i sina domskäl redogör för den bevisning som de anser stödjer det påstådda förbrottet. Detta med anledning av att bevisningen av förbrottet utgör en grundläggande förutsättning för att åtalerna avseende penninghäleri ska kunna prövas.

Bevisningen av bedrägeriet torde inte ha varit av den mest komplicerade arten med anledning av att det var möjligt att hänföra bevisningen till ett preciserat brott och då bevisningen klart visade att det inte var kontoinnehavaren själv som utfört överföringen.

Det svåraste momentet att bevisa torde ha varit sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningarna. Att bevisa att de pengar som fördes mellan olika bankkonton och som sedan växlades in, härrörde från bedrägeriet. Med anledning av att bedrägeriet bestod i en överföring till ett annat bankkonto kan bevisningen av mottagandet av pengarna inte varit svår att bevisa då källan var möjlig att spåra. Problemet var att därefter bevisa att det hela tiden rörde sig om ”samma” pengar, härrörande från det preciserade bedrägeriet. Detta trots att pengarna flyttades runt mellan olika konton och att summan minskade.

I målet kan olika faktorer identifieras vilka medfört svårigheter i bevisningen av förbrottet. Dessa kan bl.a. ha varit att det var många inblandade personer i händelsen, det utfördes många transaktioner mellan olika konton och den ursprungliga summan minskade vid transaktionerna.

9.4.3 Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor

I följande avsnitt kommer målet Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor att behandlas.⁷⁸. Av intresse i detta mål är huruvida brottet osant intygande utgör ett brottsligt förvärv eller en brottslig gärning. I målet fann både tingsrätten och hovrätten att osant intygande kunde utgöra förbrott till penninghäleri. I de båda domarna preciserades inte lagrummet närmare än att man ansåg att gärningen omfattades av BrB 9 kap. 6 a §. Därmed stod det inte klart huruvida domstolarna ansåg förbrottet utgöra ett brottsligt förvärv eller en brottslig gärning.

Det torde inte vara någon tillfällighet att varken tingsrätten eller hovrätten i sina fällande domar inte preciserar lagrummet. Vad ligger då till grund för denna frånvaro? Är det en självklarhet att brottet är hänförbart till ett av de två rekvisiten? Eller är det så att det inte spelar någon roll vilken del av bestämmelsen som tillämpas så länge gärningen tycks falla inom ramen för brottet i stort?

För några kan denna diskussion tyckas överflödigt men jag anser dock att det är viktigt att i en dom, där åtal bifalles, ange ett preciserat lagrum som man anser ligga till grund för domen. Att undgå en bedömning av rekvisiten är att inte ta upp saken till sin fulla prövning. Dessutom torde det ligga i den misstänktes intresse att, vid ett bifallet åtal, ta del av en preciserad gärning som man ansetts ha gjort sig skyldig till.

I denna bristande motivering skönjs en osäkerhet som kan härledas till rekvisiten brottsligt förvärv och brottslig gärning. En brottslig handling som anses utgöra förbrott måste kunna preciseras som förvärv eller gärning eftersom alla brott är inte hänförbara till hela bestämmelsen.

Frågan kvarstår därmed fortfarande om brottet osant intygande kan anses utgöra ett brottsligt förvärv enligt första stycket. Med anledning av att Ekobrottsmyndigheten framhåller att osant intygande kan vara ett förvärv anser jag att denna fråga är värd att diskutera. I Ekobrottsmyndighetens yttrande anfördes att fråga förelåg huruvida betalning för att någon utfört brott är att se som ett brottsligt förvärv. Jareborg anser det vara rimligt att låta kriminaliseringen även omfatta vederlag för brott. I detta mål, om osant intygande, utfärdades osanna fakturor och som ersättning för detta behöll fakturautställarna den utgående momsen. Den utgående momsen fördes vidare till ett annat företag och togs ut av en person, som överlämnade de överförda pengarna bl.a. i kontanta medel till fakturautställarna.

Om vederlag för brott omfattas av begreppet brottsligt förvärv, bör man beakta tidpunkten för vederlagets utgående med anledning av kravet på fullbordat förbrott? När utgick vederlaget i detta fall? Utgick vederlaget vid erhållandet av den utgående momsen som grundade sig på den osanna fakturan? Eller utgick vederlaget när de kontanta medlen överlämnades? Det konkreta förvärvet görs när de kontanta medlen överlämnas. Om det skulle vara detta tillfälle som räknas som förvärvstidpunkten torde det inte föreligga något förbrott av karaktären brottsligt förvärv. Förvärvet görs när penninghälerigärningen har utförts. Objektet härrör inte från något

⁷⁸ Målet behandlas i kap. 5

fullbordat brottsligt förvärv varför uttaget av pengarna inte kan betraktas som ett penninghäleri.

Om vederlag för begånget brott skulle betraktas som brottsligt förvärv skulle det medföra att alla brottsliga gärningar skulle kunna utgöra förvärv vid erhållande av ersättning. Även om brotten i sig inte innebär något förvärv. Om ersättning däremot inte skulle utgå ses brottet enbart som en brottslig gärning. Till följd därav är det inte själva brottet som är i fokus utan det faktum att ersättning utgått. Att fokus inte längre ligger på själva brottet visar att begreppen förlorat något av sin innebörd.

Osant intygande har i målet Osanna fakturor och svart arbetskraft ansetts utgöra en brottslig gärning enligt BrB 9 kap. 6 a § 2 st. Enligt yttrandet från Riksåklagaren och Ekobrottsmyndigheten råder inga delade meningar om detta.

Enligt min mening ligger det närmare till hands att bedöma osant intygande som en brottslig gärning än ett brottsligt förvärv. Jag anser att innebörden av begreppet brottsligt förvärv går förlorad om dess betydelse flyter samman med termen brottslig gärning. För att klargöra min inställning i frågan kan följande anföras: Osant intygande är i sig endast en brottslig gärning som fullbordas när den osanna fakturan upprättats. Att syftet med utfärdande av osanna fakturor är att tjäna pengar betvivlas inte, därmed inte sagt att man kommer att göra det. Att begå ett osant intygande genom att utfärda osanna fakturor är ingen garanti för att ett fiktivt fakturabelopp betalas och att pengar därmed förvärvas. Även om ersättning utlovas för att fakturorna utfärdats är det ingen försäkran om att man kommer att erhålla ersättning. Brottet osant intygande är en handling som inte är beroende av någon ersättning eller något förvärv. Brottet är fristående och har inget samband med efterföljande händelser.

9.4.4 Osanna fakturor och svart arbetskraft

Målet Osanna fakturor och svart arbetskraft⁷⁹ berör, liksom målet Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor, frågan om brottet osant intygande som förbrott.

I detta mål fann tingsrätten att förbrottet osant intygande förelåg med anledning av att osanna fakturor upprättats. Vad gällde tingsrättens bedömning av förbrottets karaktär, huruvida det utgjorde ett förvärv eller en gärning, anfördes följande: De tilltalades åtgärder med sina bankkonton har varit ägnade att dölja att annan berikat sig genom brottslig gärning, d.v.s. osant intygande.

Därmed ansåg tingsrätten att osant intygande var att betrakta som brottslig gärning enligt BrB 9 kap. 6 a § 2 st.

⁷⁹ Målet behandlas i kap. 6

9.4.5 Narkotikabrott

I gärningsbeskrivningen till detta mål⁸⁰ är det ett konkret narkotikabrott som påstås utgöra förbrott till penninghäleri. Narkotikabrottet är preciserat på så sätt att det anges vilket typ av narkotika försäljningen avsett och vilken mängd som försålts och genererat det höga beloppet. I detta fall stod en misstänkt gärningsman åtalad för förbrottet, ett brott som denne delvis erkände.

Med hjälp av den bevisning som förebringades i målet, och då V inte förmådde visa att han haft några andra biinkomster, kunde det uteslutas att pengarna härrörde från annan källa än narkotikabrott. Tingsrätten fann V skyldig till det påstådda narkotikabrottet. Mot bakgrund av de misstänkta berättelser kunde narkotikabrottet därefter kopplas ihop med förvaringen av pengarna.

Narkotikabrott som förbrott kan vara svårt att bevisa med anledning av att stora mängder försold narkotika kan generera stora summor. Att knyta en viss försäljning, av ett visst narkotikapreparat till en summa med pengar kan vara komplicerat. Av den anledningen kan därför bevisning av ett icke preciserat brott vara att föredra vid bevisning av penninghäleri.

Målet visar på en svårighet med att hänföra vederlag från narkotikaförsäljning till en viss summa kontanta medel. Denna svårighet skulle, som tidigare nämnts, kunna kringgås med hjälp av bevisning av ett icke preciserat förbrott.

9.4.6 Arningerånet

I målet som behandlar Arningerånet⁸¹ som förbrott anger gärningsbeskrivningen tydligt vilket brott som förbrottet avser. Brottet är tydligt specificerat men någon misstänkt gärningsman saknas.

När det gäller ett brott som rån, där en gärningsman kommer över kontanta medel, torde stora svårigheter föreligga vid bevisningen. Vid ett konkret förbrott gäller det inte bara att bevisa att just det rånet har begåtts utan även att de kontanta medel som omsatts härrör från just detta rån.

Svårigheten i detta mål var att visa på en koppling mellan Arningerånet och en väska med pengar. När det gäller kontanta medel torde denna koppling många gånger vara svår att bevisa. Pengar är ingen illegal vara och kan ha sitt ursprung i såväl legala som illegala verksamheter. I detta mål utgjorde en av de misstänkta förklaring till pengarnas ursprung ett tvivel till att pengarna skulle härröra från ett rån varför sambandet inte kunde styrkas. Den misstänkte förklarade sitt innehav av tre miljoner kronor med att de härrörde från skattebrott. Vissa typer av skattebrott kunde inte, vid den aktuella tidpunkten, fungera som förbrott till häleri. Ett problem med invändningen torde ha varit att kontrollera huruvida den misstänkte hade några pengar vid den tidpunkten.

⁸⁰ Målet behandlas i kap. 7

⁸¹ Målet behandlas i kap. 8

Av de mål som redovisats i uppsatsen är detta det enda där kopplingen mellan förbrottet och penninghälerigärningarna inte varit möjlig att bevisa.

Bevisningen som lades fram i målet avsåg till största del att styrka att penninghälerigärningarna begåtts. Det torde inte ha förelegat några tvivel att Arningerånet hade begåtts varför ingen bevisning i målet gav stöd för detta påstående.

Den bevisning som åberopades till stöd för att det förelåg ett samband mellan Arningerånet och penninghälerigärningarna uppfattar jag som relativt svaga. Bevisningen utgjordes av ett vittnesmål och telefonavlyssning av H och Z. Vittnesmålet kan inte sägas ge stöd för åklagarens påstående att Z skulle ha haft någon delaktighet i rånet.

Telefonavlyssningen av Z ger enbart stöd för att han vid en tidpunkt haft tillgång till tre miljoner kronor. Enligt hans egna uppgifter var han innehavare av dessa pengar vid tiden för hans frihetsberövande, innan Arningerånet. Åklagaren menar att pengarna utgör en del av rånbytet. Att en misstänkt gör ett uttalande om att denne är i besittning av pengar ger inget stöd för att de är åtkomna genom ett specifikt brott. Då det inte är möjligt att undersöka tidpunkten för innehavet av pengarna utgör denna uppgift inget stöd för gärningspåståendet, utöver det att Z haft tillgång till en stor summa pengar. Åklagaren åberopade även telefonavlyssning av H. Avlyssningen skedde fem månader efter Arningerånet. Att H nämner att Z skulle ha rätt till en ”kaka” ger inget stöd för att denna ”kaka” härrör från Arningerånet. Den andel som nämns i samtalet kan härröra från vilken brottslig verksamhet och visar inte på något samband med pengarna i väskan.

Avslutningsvis kan framhållas några svårigheter som särskilt kan identifieras i detta mål. Jag anser att den omständigheten att det inte finns någon känd gärningsman som begått förbrottet medför en svårighet i bevisningen av sambandet. Låt säga att man funnit Z vara delaktig i rånet. Då hade det funnits en mer naturlig länk mellan rånet, de inblandade och pengarna i väskan. Om någon annan däremot identifierats som gärningsman till rånet, som inte haft någon relation till Z, då hade sambandet återigen varit svårt att bevisa.

Ytterligare svårigheter som kan framhållas är att pengarna inte kan hänföras till några spårbara källor. Det finns inga källor som tyder på att pengarna är illegalt åtkomna förutom, om man så anser, den omständigheten att summan avsåg närmare 1,5 miljoner kronor och att dessa levererades hem till H i en väska. Om man gör en jämförelse med målet Bedrägeri mot SEB så fanns det i det målet spårbara källor. Med hjälp av kontoutdrag kunde det visas att pengar hade fört mellan olika bankkonton. Även om summan minskade vid transaktionerna fanns det fortfarande en möjlighet att följa hur pengar flyttades. I detta fall finns inga spårbara källor varför uppgiften blir att bevisa att en stor summa kontanta medel härrör från ett specifikt rån. Denna uppgift förefaller mycket komplicerad om inte någon gärningsman kan bindas till förbrottet.

9.5 Slutsats

9.5.1 Inledning

För att åtal för penninghäleri ska vinna bifall krävs styrkt bevisning beträffande:

- förbrottet,
- penninghälerigärningen och
- sambandet mellan dessa gärningar.

Efter att ha tagit del av de rättsfall som uppsatsen bygger på kan vissa likheter beträffande bevisningen av förbrottet skönjas. I samtliga fall har bevisningen av själva förbrottet inte utgjort några större svårigheter. Vad gäller penninghälerigärningarna har inte heller dessa framstått vara av den mer komplicerade arten. Gemensamt för dessa mål har varit svårigheten att bevisa sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningarna.

De rättsfall som uppsatsen bygger på behandlar fyra olika förbrott: bedrägeri, osant intygande, narkotikabrott och rån. Med hjälp av dessa rättsfall kan svårigheter med bevisningen identifieras. En del svårigheter kan hänföras till en viss typ av förbrott, andra är mer generella. Med undantag för förbrottet osant intygande representeras förbrotten endast av ett rättsfall. Med anledning därav vore det att gå för långt att påstå att de svårigheter som identifierats i dessa mål alltid infinner sig vid bevisningen av en viss typ av förbrott. Alla mål utgår från sina egna speciella förutsättningar.

Nedan återges de svårigheter som kan identifieras i de olika målen. Därefter beskrivs ett fiktivt fall. Fallet bygger på förutsättningar som kan sägas vara av mindre komplicerad karaktär. I den sista delen framhålls några avslutande kommentarer.

9.5.2 Svårigheter med bevisningen

Efter att ha tagit del av de rättsfall, som uppsatsen bygger på, kan en del svårigheter med bevisningen identifieras. Dessa kan sammanfattas enligt följande:

- Om *gärningsmannen till förbrottet är okänd* kan det medföra att det blir svårare att bevisa sambandet mellan förbrottet och penninghälerigärningen. Som exempel kan nämnas det mål där Arningsrånet påstods utgöra förbrottet. I det målet saknades en känd gärningsman. Om denna hade varit känd skulle ett samband med penninghälerigärningen möjligen varit lättare att bevisa.
- När *objektet utgör kontanta medel* kan bevisningen bli mer komplicerad. Kontanta medel kan härröra från vilken typ av verksamhet som helst, legal som illegal. Om någon t.ex. gör ett *uttag av kontanta medel* från ett bankkonto, där uttaget utgör ett bedrägeri, kan objektet bli svårt att

spåra. En jämförelse kan göras med målet Bedrägeri mot SEB. I det målet begicks ett bedrägeri där pengarna fördes över till ett annat bankkonto. Överföringen gjorde det möjligt att spåra mottagaren men även avsändaren om så önskades.

En jämförelse kan även göras med målet som rörde narkotikabrott som förbrott. I det målet rörde det sig om kontanta medel. Kontanta medel kan inte generellt anses härröra från brott varför dess samband med förbrottet blir svårare att bevisa. Målet gällande narkotikabrott visar hur hanteringen av de kontanta medlen saknar en direkt spårbara källa. Målet visar dock att kopplingen mellan förbrott och kontanta medel är möjlig att bevisa.

Om källorna kan spåras borde möjligheten även vara större att finna de gärningsmän som deltagit i den brottsliga verksamheten än om pengar överlämnas i kontanta medel.

- Om penninghälerigärningarna består av *transaktioner mellan många olika bankkonton* eller liknande, leder det till mer komplicerad bevisning. Om *summorna förändras* med tiden är detta också en svårighet som måste klarläggas. Här åligger det åklagaren att visa att transaktionerna hela tiden avser "samma" pengar, härrörande från det påstådda förbrottet.
- Olika *förbrott kräver olika typ av bevisning*. De förbrott som behandlats i uppsatsen har alla varit av olika karaktär. Det bedrägeri som genomfördes mot SEB upptäcktes av bankkontots innehavare vilket resulterade i en polisanmälan och en fortsatt utredning. Ett brott av denna typ leder till upptäckt då det indirekt begås mot en person, kontoinnehavaren. Man skulle kunna påstå att brottet begås öppet med många kontrollerbara källor.

Vid bevisningen av narkotikabrottet krävdes en annan typ av bevisning. Detta brott skulle kunna kräva andra resurser för att uppdagas, t.ex. spaning och hemlig telefonavlyssning. I målet åberopades bl.a. platsundersökningsprotokoll, beslagsprotokoll och analysbesked av undersökning av narkotikaspår. Narkotikabrott utgör en annan form av brott som inte begås i dagens ljus. Narkotikabrottet leder inte alltid till upptäckt varför det kan kräva en annan typ av bevisning.

Det osanna intygandet uppdagades med anledning av skatterevisioner. Förbrottet gav, i båda fallen, upphov till bl.a. bokföringsbrott och skattebrott. Bevisningen i detta fall var mycket komplicerad. I målet Momsbedrägeri med hjälp av osanna fakturor, betalades osanna fakturor till fakturautställarnas konton. Dessa pengar kom sedan att tas ut i kontanter eller så fördes de vidare till andra konton. Det var således åklagarens uppgift att hitta ett samband mellan alla osanna fakturor, utbetalningar och transaktioner och visa att de verkligen härrörde från det osanna intygandet.

Förbrottet kan således vara av olika karaktär vilket ger upphov till skillnader i bevisningen.

- Penninghäleribestämmelsen omfattar, förutom det konkreta brottsutbytet, även dess eventuella *substitut*. Detta medför att i de fall brottsutbytet ersatts av ett substitut, måste ytterligare ett led i hanteringen bevisas och dess samband med förbrottet.
- Som avslutning kan nämnas den möjligheten att misstanke om penninghäleri föreligger men *förbrottet är okänt*. Om en sådan situation skulle uppkomma föreligger stora svårigheter beträffande bevisningen av ett eventuellt penninghäleri. En jämförelse kan göras med England. Vid påträffande av stora summor pengar presumeras dessa härröra från brottslighet. Denna presumtion råder inte i Sverige.

9.5.3 Ett fiktivt fall

Ovan redovisades en del svårigheter som kan uppkomma i samband med bevisning av penninghäleri. Följande fiktiva fall kan motsatsvis visa på mindre komplicerade situationer som kan förekomma i samband med bevisningen. Denna typ av bevisning kan illustreras med hjälp av ett fiktivt fall.⁸²

Bakgrunden i målet är följande: Den 30 augusti 2001 vilseleddes SEB i Stockholm, att överföra en miljon kronor till ett konto på Östgöta Enskilda Bank. Personen som identifierade sig som kontohavaren uppvisade ett förfalskat ID-kort och skrev falskeligen under med kontohavarens namn på uttagsblanketterna. Bedrägeriet uppmärksammades av kontoinnehavaren och en undersökning inleddes av polisen. Med hjälp av bilder från bankens övervakningskamera samt fingeravtryck på bankallegatet kunde Svensson identifieras som misstänkt för bedrägeriet. Kontot på Östgöta Enskilda bank innehades av Karlsson. Karlsson greps dagen efter överföringen när han försökte ta ut de överförda pengarna från sitt konto. Svensson delgavs misstanke om bedrägeri och Karlsson delgavs misstanke om penninghäleri. De båda misstänkta erkände gärningarna. Karlsson uppgav att han lånat ut sitt konto och att han visste att pengarna som fördes över till hans konto härrörde från brott.

Vid huvudförhandlingen åberopade åklagaren muntlig bevisning i form av de tilltalades berättelser. Som skriftlig bevisning åberopades bilder från bankens övervakningskamera, dokument för att styrka att det var Svenssons fingeravtryck på bankallegatet och kontoutdrag för att visa att pengarna fördes till Karlssons konto på Östgöta Enskilda Bank.

I detta fall rör det sig om ett konkret förbrott och en känd gärningsman. Sambandet styrks med hjälp av kontoutdraget som visar vart pengarna förts. Penninghälerigärningen består av tillhandahållandet av kontot liksom uttaget av pengarna. Fallet innehåller de förenklade omständigheter som kunnat identifieras efter att ha tagit del av de olika rättsfall som uppsatsen bygger på. Frågan kan ställas hur ofta dessa mindre komplicerade förutsättningar förekommer vid en verklig utredning.

⁸² Det fiktiva faller bygger på målet Bedrägeri mot SEB, med en del ändringar och tillägg.

9.5.4 Avslutning

Sammanfattningsvis kan noteras att det föreligger svårigheter med bevisningen vid åtal för penninghäleri. Penninghäleri uppställer krav på bevisning som inte ställs vid bevisning av många andra brott. Är detta krav för strängt? Som noterats i de avhandlade rättsfallen är inte själva förbrottet det som medför komplikationer i bevisningen av brottet penninghäleri. Det är det samband, mellan förbrottet och den påstådda penninghälerigärningen, som är svår att bevisa. Är kravet orimligt? Jag anser att en bevisning av sambandet följer sig ganska naturligt som ett beviskrav eftersom ett förbrott ska bevisas. Hur skulle man annars kunna påstå att ett brott utgör förbrott till ett penninghäleri?

Ett grundläggande problem i denna diskussion är, återigen, den omständigheten att denna typ av brott många gånger avser brottsutbytet pengar. Hantering av pengar innebär inte ett självklart kriminellt handlande. Pengarnas ursprung kan härröra från såväl legala som illegala verksamheter varför bevisningen av förbrottet är mycket betydelsefullt.

Vad skulle kunna underlätta bevisningen av penninghäleri? En presumtion, där hantering av stora summor pengar, antas härröra från någon form av brottslig verksamhet? Detta skulle dock innebära att bevisbördan flyttades från åklagaren till den misstänkte. Det skulle därmed åligga den misstänkte att visa att de pengar som denne hanterar är legalt åtkomna. Skulle en sådan åtgärd kunna vara ett led i bekämpningen av penningtvätt, som i hela världen omsätter närmare 15 000 000 000 000 US dollar?

Bilaga A

Brottsbalken

9 kap. 6 § i dess lydelse före den 1 juli 1999

Den som

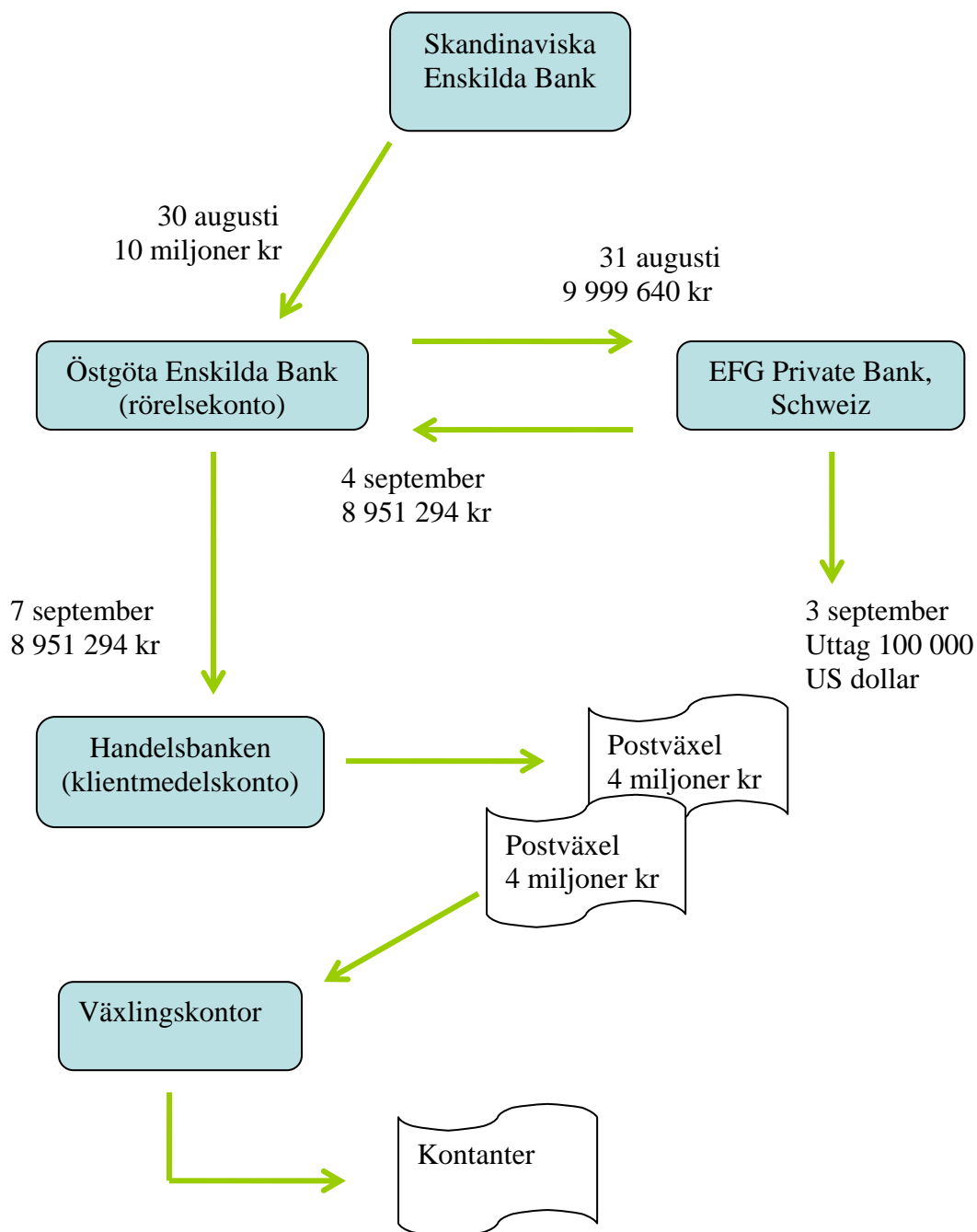
1. på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande tar befatning med något som är frånhänt annan genom brott,
2. bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv,
3. otillbörligen främjar möjligheterna för annan att tillgodogöra sig egendom som härrör från brottsligt förvärv eller värdet av sådan egendom,
4. med uppsåt att dölja egendomens ursprung medverkat till att bortföra, överlåta, omsätta eller vidta annan sådan åtgärd med egendom som härrör från brottsligt förvärv, eller
5. genom krav, överlåtelse eller på annat liknande sätt hävdar genom brott tillkommen fordran döms för *häleri* till fängelse i högst två år.

För häleri döms likaledes den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Bilaga B

En skiss över de penningtransaktioner som aktualiseras i samband med bedrägeriet mot Skandinaviska Enskilda Banken.

Käll- och litteraturlförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Ds 2003:52	Skärpta regler mot penningtvätt
Prop. 1990/91:127	Sveriges tillträde till FN:s narkotikabrottskonvention, m.m.
Prop. 1998/99:19	Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, m.m.
Prop. 1995/96:49	Sveriges tillträde till Europarådets förverkandekonvention
Prop. 2003/04:156	Skärpta regler mot penningtvätt
SOU 1997:36	Bekämpande av penningtvätt

Direktiv

Rådets direktiv den 10 juni 1991 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar, 91/308/EEG

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar

Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt, inbegripet finansiering av terrorism (2004)

Konventioner

Förenta Nationernas konvention den 19 december 1988 mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen

Europarådets konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott (1990)

Litteratur

- Dahlqvist, Anna-Lena
Holmqvist, Rolf *Brotten i näringsverksamhet*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2004
- Holmqvist, Lena
Leijonhufvud, Madeleine
Träskman, Per Ole
Wennberg, Suzanne *Brottsbalken – En kommentar, Del I (1-12 kap.), Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m.*, Studentutgåva 3, Norstedts Juridik AB, 2002
- Jareborg, Nils *Brotten – Andra häftet – Förmögenhetsbrotten*, 2 uppl., Norstedts förlag, Studentlitteratur, Stockholm, 1986
- Magnusson, Dan *Marknadens sabotörer*, Västra Aros Tryckeri, 1995
- Syrén, Agneta *Svarta pengar – en handbok om penningtvätt*, 1 uppl., Nätnavet AB, Stockholm, 2005

Artiklar

- Wennberg, Suzanne Advokaters ansvar för penningtvätt i: *JT*, 2003/04; 4: s. 841-858

Rapporter

Finanspolisens årsrapport 2003

Finanspolisens årsrapport 2004

Elektroniska källor

FATF, About the FATF
[http://www.fatf-gafi.org/dokument/63/0,2340,en_32250379_322368]
2005-09-20 kl: 12.10

FATF, Members & Observers
[http://www.fatf-gafi.org/pages/0,2966,en_32250379_32236869_1_1]
2005-09-20 kl: 12.15

FATF, Money Laundering FAQ
[http://www.fatf-gafi.org/dokument/29/0,2340,en_32250379_322357]
2005-09-20 kl: 12.05

Muntliga källor

Chefsåklagare Eva Regner
Telefonsamtal den 30 juni 2005

Rättsfallsförteckning

Nytt Juridiska Arkiv

NJA 2003 s 254

Övrigt från Högsta domstolen

Protokoll vid tillståndsprövning, beslut 2004-12-20, B 2448-03, Avd. 2

Rättsfall från hovrätter

Svea hovrätt, dom 2003-09-30, B 6420-02 och 5870-03, Rotel 18, Avd. 07

Svea Hovrätt, dom 2003-05-21, mål nr B 4733-01, Rotel 42, Avd. 9

Rättsfall från tingsrätter

Helsingborgs tingsrätt, dom (deldom) 2005-06-30, mål nr B 201-05 (B 5455-04), Målenhet 4

Stockholms tingsrätt, dom 2004-12-22, mål nr B 700-03, Rotel 1202, Avd 12,

Stockholms tingsrätt, dom 2002-05-23, B 1248-02, Rotel 1401, Avd. 14

Stockholms tingsrätt, dom 2001-05-31, mål nr B 408-01, Rotel 1308, Avd. 13